

TREBALL FI DE GRAU

EL DIBUIX COM A CRIT SILENCIÓS: UNA EINA PER VISIBILITZAR EL MALTRACTAMENT EMOCIONAL A L'ESCOLA

ANDREA DOMÍNGUEZ LÓPEZ

CURS 2024-2025

GRAU DE MESTRE D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

UNIVERSITAT DE BARCELONA

GRUP: 1W

TUTORA: JANIALLY TAILA DOS SANTOS

DATA D'ENTREGA: 03/06/2025

AGRAÏMENTS

Aquest treball no és només el resultat d'hores d'estudi i dedicació, sinó també el reflex d'un viatge intens, ple d'aprenentatges profunds, dubtes, moments de desànim, però també d'il·lusió i superació. Al llarg d'aquest camí no he estat sola, i és per això que vull agrair, des del cor, a totes aquelles persones que m'han sostingut, animat i acompanyat quan més ho he necessitat. Sense el vostre suport, confiança i estima, aquest treball no hauria estat possible.

Vull començar donant les gràcies a la meva família, per ser el meu refugi, per estar sempre al meu costat des del primer moment. Gràcies per deixar-me créixer amb llibertat, per animar-me a descobrir el món amb curiositat i per transmetre'm valors que avui són la base de qui soc.

També vull mirar enrere i abraçar aquella nena de cinc anys que jo era, que es posava davant dels seus ninots fent veure que feia classe. Aquella nena que ja somiava en ser mestra. Gràcies per no perdre mai la il·lusió, per creure en els somnis i per plantar la llavor del que avui és una realitat.

Finalment, gràcies a totes i cadascuna de les persones, grans i petites, que han format part d'aquest treball. La vostra ajuda, la vostra col·laboració i la vostra generositat han estat imprescindibles per fer-lo possible. Aquest projecte també és vostre.

ÍNDEX

RESUM I PARAULES CLAU

1. INTRODUCCIÓ	1
2. MARC TEÒRIC	2
2.1. El desenvolupament gràfic infantil com a expressió emocional	2
2.1.1. Etapes evolutives del dibuix i la seva relació amb l'expressió emocional	2
2.1.2. Reflex de les emocions infantils en les diferents etapes del dibuix	3
2.1.3. Influència de la producció gràfica en el desenvolupament cognitiu i emocional	4
2.2. Manifestacions del maltractament emocional infantil i les seves repercussions en el desenvolupament emocional, cognitiu i gràfic	5
2.2.1. Definició i manifestacions del maltractament emocional	5
2.2.2. Repercussions emocionals i cognitives en infants víctimes de maltractament	5
2.3. Indicadors gràfics que poden suggerir la presència de maltractament emocional en infants	6
2.3.1. Característiques gràfiques relacionades amb el maltractament emocional	6
2.3.2. Objectiu, aplicació i utilització de tests projectius en la detecció de maltractament emocional en infants	7
2.3.3. Senyals i elements gràfics interpretables com a indicadors de maltractament emocional en tests projectius	8
2.4. Utilització del dibuix per part del docent com a eina d'observació i comprensió del desenvolupament emocional i cognitiu infantil dins l'aula	10
2.4.1. Activitats gràfiques a l'aula per afavorir l'expressió emocional i detectar necessitats educatives	10
2.4.2. Criteris d'anàlisi i interpretació del dibuix infantil en contextos educatius	11
2.4.3. Influència del context escolar en la producció i interpretació del dibuix infantil	12
3. OBJECTIUS	13
4. METODOLOGIA	15
4.1. Context i participants	15
4.2. Tècniques i instruments de recollida de dades	16
4.3. Procediment de recollida de dades	17
4.4. Anàlisi de les dades	18

5. RESULTATS, INTERPRETACIÓ I DISCUSSIÓ	19
5.1. Resultats (obtinguts)	19
5.2. Interpretació i discussió (dels resultats)	23
5.3. Implicacions educatives	25
6. CONCLUSIONS GENERALS	27
6.1. Conclusions	27
6.2. Objectius assolits i limitacions	28
6.3. Noves línies de recerca	29
6.4. Reflexió personal sobre la vostra experiència al realitzar el TFG	29
7. REFERÈNCIES	31
ÍNDEX D'ANNEXOS	34
Annex 1: Entrevista amb la professora de 2n de primària	
Annex 2: Entrevista amb la professora de 3r de primària	
Annex 3: Entrevista amb el professor de 6è de primària	
Annex 4: Entrevista amb la professora d'atenció a la diversitat de primària	
Annex 5: Entrevista amb la psicòloga	
Annex 6: Gràfiques de barres dels resultats del formulari	
Annex 7: Taules d'indicadors emocionals en el DFH	

RESUM I PARAULES CLAU

Resum

El dibuix infantil és una manifestació autèntica del món emocional dels infants, una eina comunicativa que transcendeix les paraules i permet als nens expressar sentiments, pors, desitjos i vivències d'una manera simbòlica i espontània. Aquest treball se centra en el valor del dibuix com a via per identificar possibles situacions de maltractament emocional, i reivindica la seva utilitat dins l'àmbit educatiu com a eina preventiva i d'acompanyament emocional.

Els infants, especialment en les primeres etapes escolars, projecten en els seus dibuixos elements que poden reflectir el seu estat emocional i les seves necessitats internes. Aquests traços, aparentment senzills, poden contenir senyals reveladores de malestar, inseguretat o vivències difícils que encara no poden ser verbalitzades. Quan s'interpreten des d'una mirada empàtica, professional i contextualitzada, esdevenen indicadors valuosos per detectar situacions de risc i activar processos d'intervenció precoç.

Aquest treball aprofundeix en l'anàlisi dels tests projectius, com el Test de la Figura Humana i el Test de la Persona sota la Pluja, com a instruments útils per observar indicadors gràfics relacionats amb l'ansietat, l'autoestima, el sentiment de protecció o la relació amb l'entorn. Aquests tests, emprats amb cura dins del context escolar, poden complementar l'observació docent i contribuir a una millor comprensió del món intern dels infants.

Es posa també en relleu la importància de formar el professorat perquè pugui llegir i comprendre aquestes produccions gràfiques amb sensibilitat, sense caure en interpretacions precipitades, però amb consciència del seu valor expressiu i diagnòstic.

En definitiva, el dibuix no és només una activitat artística, sinó una porta d'entrada al món intern dels infants. Considerar-lo com una eina d'expressió emocional i observació pedagògica és essencial per construir una escola que cuidi, escolti i protegeixi els nens i nenes des del respecte, l'afecte i la prevenció.

Paraules clau: dibuix infantil, expressió emocional, maltractament emocional, educació primària, tests projectius.

Resumen

El dibujo infantil es una manifestación auténtica del mundo emocional de los niños, una herramienta comunicativa que trasciende las palabras y les permite expresar sentimientos, miedos, deseos y vivencias de una manera simbólica y espontánea. Este trabajo se centra en el valor del dibujo como vía para identificar posibles situaciones de maltrato emocional, y reivindica su utilidad dentro del ámbito educativo como herramienta preventiva y de acompañamiento emocional.

Los niños, especialmente en las primeras etapas escolares, proyectan en sus dibujos elementos que pueden reflejar su estado emocional y sus necesidades internas. Estos trazos, aparentemente sencillos, pueden contener señales reveladoras de malestar, inseguridad o vivencias difíciles que aún no pueden ser verbalizadas. Cuando se interpretan desde una mirada empática, profesional y contextualizada, se convierten en valiosos indicadores para detectar situaciones de riesgo y activar procesos de intervención temprana.

Este trabajo profundiza en el análisis de los tests proyectivos, como el Test de la Figura Humana y el Test de la Persona bajo la Lluvia, como instrumentos útiles para observar indicadores gráficos relacionados con la ansiedad, la autoestima, el sentimiento de protección o la relación con el entorno. Estas pruebas, empleadas con cuidado en el contexto escolar, pueden complementar la observación docente y contribuir a una mejor comprensión del mundo interno del niño.

Asimismo, se destaca la importancia de formar al profesorado para que pueda interpretar estas producciones gráficas con sensibilidad, evitando juicios precipitados, pero reconociendo su valor expresivo y diagnóstico.

En definitiva, el dibujo no es solo una actividad artística, sino una puerta de entrada al mundo interno de la infancia. Considerarlo como una herramienta de expresión emocional y observación pedagógica es esencial para construir una escuela que cuide, escuche y proteja a los niños y niñas desde el respeto, el afecto y la prevención.

Palabras clave: dibujo infantil, expresión emocional, maltrato emocional, educación primaria, tests proyectivos.

Summary

Children's drawing is an authentic manifestation of their emotional world—a communicative tool that transcends words and allows them to express feelings, fears, desires, and experiences in a symbolic and spontaneous way. This study focuses on the value of drawing as a way to identify possible situations of emotional abuse and advocates for its use within the educational context as a preventive and supportive resource.

Children, especially in the early years of schooling, project into their drawings elements that may reflect their emotional state and inner needs. These seemingly simple strokes can hold revealing signs of discomfort, insecurity, or difficult experiences that they are not yet able to verbalize. When interpreted through an empathetic, professional, and contextualized lens, they become valuable indicators for detecting risk situations and triggering early intervention processes.

This work delves into the analysis of projective tests, such as the Draw-a-Person Test and the Person Under the Rain Test, as useful tools for observing graphic indicators related to anxiety, self-esteem, the feeling of protection, or the child's relationship with their surroundings. Used carefully in educational settings, these tests can complement teachers' observations and contribute to a deeper understanding of the child's inner world.

The importance of training teachers to interpret these drawings with sensitivity is also emphasized, avoiding hasty conclusions while remaining aware of the expressive and diagnostic value they may hold.

Ultimately, drawing is not just an artistic activity, but a doorway into the inner life of children. Recognizing it as a tool for emotional expression and pedagogical observation is essential in building a school environment that nurtures, listens to, and protects children with respect, affection, and a preventive mindset.

Keywords: children's drawing, emotional expression, emotional abuse, primary education, projective tests.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball de recerca sorgeix de l'interès per comprendre com els infants poden expressar el seu món emocional a l'escola més enllà de les paraules. En aquest context, els mestres conviuen diàriament amb els alumnes i poden esdevenir figures clau en la detecció primerenca de situacions de malestar emocional. Davant d'aquesta realitat, el dibuix es presenta com una eina valuosa per afavorir l'expressió i la comunicació emocional, especialment en edats en què la verbalització encara és limitada.

El treball se centra a explorar com determinades activitats gràfiques, i concretament l'ús de tests projectius com el Test de la Figura Humana i el Test de la Persona sota la Pluja, poden ajudar a identificar possibles indicadors de maltractament psicològic o malestar emocional en alumnes d'educació primària. L'objectiu no és substituir el paper dels professionals de la psicologia, sinó conscienciar els docents perquè puguin observar i comprendre millor allò que els infants poden estar expressant a través dels seus dibuixos.

L'estudi es planteja dins de la modalitat de recerca, ja que es fonamenta en l'anàlisi qualitativa per aprofundir en un fenomen educatiu des d'una mirada crítica i reflexiva, i se centra en infants de 6 a 12 anys, etapa clau del desenvolupament cognitiu i emocional, on el dibuix pot esdevenir una eina especialment útil per expressar el que encara no es pot dir amb paraules.

Finalment, l'estructura del treball ofereix una aproximació global al tema: es presenta primer el marc teòric, amb l'anàlisi del desenvolupament gràfic infantil, l'expressió emocional i les possibles representacions gràfiques del maltractament; després, els objectius i la metodologia emprada, incloent-hi el context, participants i tècniques de recollida de dades; i, a continuació, els resultats i la seva interpretació, amb una discussió centrada en les implicacions educatives. El treball es tanca amb les conclusions generals, possibles limitacions, propostes de noves línies de recerca i una reflexió personal, acompanyades de les referències bibliogràfiques i els annexos.

2. MARC TEÒRIC

2.1. El desenvolupament gràfic infantil com a expressió emocional

2.1.1. Etapes evolutives del dibuix i la seva relació amb l'expressió emocional

Diversos autors han estudiat el desenvolupament gràfic infantil, destacant-hi les aportacions de Viktor Lowenfeld, a través de les seves obres *El niño y su arte* (1958) i *Desarrollo de la capacidad creadora* (1980). En aquestes, proposa una classificació per etapes que reflecteixen no només el desenvolupament físic i cognitiu, sinó també l'evolució emocional i social dels infants mitjançant el dibuix. Paral·lelament, Luquet (1971) identifica quatre fases en la representació gràfica: realisme fortuït, frustrat, intel·lectual i visual. Aquestes fases mostren tant la precisió representativa com la manera com els nens interioritzen i expressen el coneixement del món.

En les primeres etapes, els nens experimenten amb el traç a través del garabateig, una activitat motriu sense control, on el moviment és purament funcional i plaent (Lowenfeld, 1958 i 1980). Això coincideix amb el realisme fortuït de Luquet (1971), on l'infant fa traços sense la intenció de representar res, però comença a identificar formes i a reproduir models, encara que de manera torpede (Caroff et al., 1971).

Cap als quatre anys, s'inicia una etapa preesquemàtica, en què l'infant comença la representació simbòlica, com la figura del "cap-peus", una expressió emocional i egocèntrica (Lowenfeld, 1958 i 1980). Això s'associa amb el realisme frustrat de Luquet (1971) on l'infant intenta representar objectes sense coordinar bé les parts, donant lloc a dibuixos com els "monigots-renacuajos" (Caroff et al., 1971).

Cap als set anys, comença l'etapa esquemàtica, amb símbols gràfics estables i estructuració espacial amb línia de base. El color s'utilitza de forma més conceptual. Aquesta etapa coincideix amb el realisme intel·lectual de Luquet (1971), on l'infant representa el que sap sobre l'objecte, no necessàriament el que veu, com dibuixar dos ulls encara que només en vegi un.

Al voltant dels nou anys, l'infant entra a l'etapa del realisme, on cerca una representació més precisa de la realitat, incorporant més detalls i estructures espacials complexes. Aquesta etapa coincideix amb l'increment de la consciència social i la importància del grup d'iguals, el que aporta una expressió més rica i emocionalment matisada (Lowenfeld, 1958 i 1980). Això es

refleixen en el realisme visual de Luquet (1971), en què el nen comença a representar el que realment veu, amb una major atenció a la perspectiva i les proporcions. Per exemple, dibuixa un adult més alt que un infant si estan a la mateixa distància de l'observador (Caroff et al., 1971).

Cap als dotze anys, es comença l'etapa del pseudonaturalisme, on el producte final adquireix gran importància i es manifesten diferències en la resposta emocional i visual davant els estímuls. Alguns infants mostren una sensibilitat creixent a aspectes visuals com el color o la llum, i introdueixen elements com la perspectiva en els seus dibuixos. Altres, en canvi, es centren més en la representació de les seves vivències subjectives i les relacions emocionals entre ells i l'objecte representat (Lowenfeld, 1980).

2.1.2. Reflex de les emocions infantils en les diferents etapes del dibuix

Durant la infància, especialment en les primeres etapes del desenvolupament, quan el llenguatge verbal encara no està plenament consolidat, els infants utilitzen el dibuix com a mitjà per exterioritzar pensaments, sentiments i vivències que sovint no poden verbalitzar (Perova, 2023). Aquesta capacitat projectiva converteix el dibuix en una eina de gran valor pedagògic i psicològic, ja que permet comprendre l'estat emocional de l'infant i la seva percepció del món (Jiménez, 2023).

Des dels primers gargots fins a representacions més elaborades, el dibuix revela aspectes del món intern dels infants. Els traços, formes, colors i l'organització de l'espai poden donar informació sobre la seva personalitat, relacions socials i possibles conflictes emocionals. Tal com recull la psicòloga Perova (2023) al seu blog *El dibuix dels nens, què ens diu?*, aquestes manifestacions visuals poden reflectir inseguretats, pors o desitjos. Tanmateix, cal interpretar-les tenint en compte l'edat, el context familiar i les experiències personals.

Segons l'Escola de Salut Sant Joan de Déu (2022), hi ha trets gràfics que poden associar-se a emocions concretes. Infants amb conductes impulsives o agressives poden fer dibuixos amb traços forts i figures amb braços llargs o dents marcades. En canvi, infants amb pors o inseguretats poden dibuixar figures petites, poc expressives o envoltades per elements protectors com cases o cotxes.

L'interès per l'escola sovint es manifesta en dibuixos equilibrats, amb cares alegres i elements decoratius com flors o animals. Quan hi ha inseguretat, les figures poden aparèixer petites, desproporcionades o amb moltes correccions. En infants amb poca capacitat de concentració,

els dibuixos poden ser desorganitzats i amb elements sense connexió. L'autoestima i l'autocontrol també poden reflectir-se gràficament: figures centrades, braços oberts i colors vius poden indicar una autoestima positiva; una bona distribució dels elements i respecte pels contorns poden mostrar autocontrol.

Com destaca Alvarado (2020), el dibuix també pot actuar com un canal terapèutic. Quan l'infant parla del que ha dibuixat, connecta amb les seves emocions i construeix el seu "jo". Això afavoreix l'autoestima, la consciència emocional i la comunicació interna.

En definitiva, el dibuix infantil reflecteix tant el desenvolupament gràfic com el món emocional de l'infant. Com a futurs docents, és essencial saber llegir aquests indicis per entendre millor els infants i afavorir el seu desenvolupament integral.

2.1.3. Influència de la producció gràfica en el desenvolupament cognitiu i emocional

La producció gràfica infantil no és tan sols una forma d'expressió artística, sinó també una eina fonamental per al desenvolupament cognitiu i emocional. A través del dibuix, els infants exploren el seu entorn i expressen emocions que sovint no poden verbalitzar.

Des del punt de vista cognitiu, el dibuix estimula processos com la memòria, l'atenció, la concentració, la resolució de problemes i la creativitat. Observar, interpretar i representar el món fomenta la planificació, la presa de decisions i el pensament abstracte, millorant així l'aprenentatge global (Simó, 2013).

En l'àmbit emocional, l'art ofereix un espai segur per canalitzar sentiments com la por, l'alegria o la tristesa. Segons l'estudi de McDonald (2022) la pràctica artística pot ser terapèutica, ajudant infants a gestionar l'ansietat, la pèrdua o el trauma. Aquesta autoexpressió enforteix el benestar emocional i la intel·ligència emocional. Així mateix, la neurociència confirma que el procés creatiu activa àrees cerebrals relacionades amb les emocions, afavorint una millor regulació emocional i resiliència davant situacions estressants (Neuroeducador, 2024).

A més, la pràctica gràfica contribueix al desenvolupament de la motricitat fina, especialment en activitats que requereixen precisió i coordinació visomotora, com el dibuix, la pintura o el retall. Aquest desenvolupament és fonamental per a altres aprenentatges escolars com l'escriptura o l'ús correcte del material escolar (Simó, 2013).

Des d'una perspectiva educativa, integrar la producció gràfica a l'aula permet al docent comprendre millor l'estat emocional i cognitiu de l'alumnat. També afavoreix un ambient inclusiu i emocionalment segur. Per això, incloure el dibuix de forma significativa al currículum pot potenciar l'autoestima, l'empatia i l'expressivitat dels infants (Simó, 2013).

2.2. Manifestacions del maltractament emocional infantil i les seves repercussions en el desenvolupament emocional, cognitiu i gràfic

2.2.1. Definició i manifestacions del maltractament emocional

El maltractament emocional és una forma de violència subtil però devastadora. És una agressió silenciosa, constant i desgastadora, que es pot amagar darrere d'una paraula feridora, d'un crit desmesurat, d'una mirada que jutja, o fins i tot d'un silenci que castiga. Segons la Viquipèdia (2025), es tracta d'un tipus de violència que es manifesta a través de conductes hostils reiterades —verbals o no verbals— amb l'objectiu de desestabilitzar emocionalment la persona i minar la seva integritat psíquica i moral.

És especialment perillós perquè sovint passa desapercebut, fins i tot per qui el pateix. Moltes víctimes no el reconeixen i acaben justificant l'actitud de l'agressor o culpant-se elles mateixes (Viquipèdia, 2025).

Aquest tipus de maltractament es manifesta de diverses formes: humiliació, insults, aïllament social, menyspreu, xantatge emocional, exigència d'obediència cega o tracte silenciós. Tots aquests comportaments tenen un mateix objectiu: trencar l'autoestima de la persona, fer-la sentir insignificant, culpable o incapaç (Viquipèdia, 2025).

2.2.2. Repercussions emocionals i cognitives en infants víctimes de maltractament

El maltractament emocional té un impacte profund en el desenvolupament emocional i cognitiu dels infants, amb conseqüències que poden durar tota la vida. Segons Puigserver (2017), aquests efectes depenen de factors com la gravetat, la durada, el moment del desenvolupament i la presència de figures de suport. Cicchetti i Rogosch (2001) afirmen que els infants maltractats processen les emocions de manera diferent per l'impacte del seu entorn familiar.

Aquestes vivències poden condicionar la manera com els infants expressen —o inhibeixen— les seves emocions. Emocions negatives com la tristesa, la por o la ràbia sovint es perceben com a

perilloses, fet que provoca que els infants tendeixin a reprimir-les o a mostrar-les de forma desadaptativa. Tal com assenyala Puigserver (2017), molts infants acaben desenvolupant mecanismes de defensa com l'aïllament, la supressió emocional o una reinterpretació distorsionada de les seves experiències.

Pel que fa a l'àmbit de l'aferrament, Bolen (2005) destaca que el maltractament pot provocar vincles insegurs amb els progenitors, tot i que una figura adulta positiva pot actuar com a protecció. De la mateixa manera, a l'etapa d'adolescència, poden aparèixer problemes com baixa autoestima, consum de substàncies, dificultats socials o fins i tot conductes autolesives (Mesa i Moya, 2011).

Tot i això, alguns infants mostren resiliència i aconsegueixen desenvolupar-se adequadament. Però en general, el maltractament compromet seriosament el desenvolupament emocional, social i cognitiu dels infants (Puigserver, 2017).

2.3. Indicadors gràfics que poden suggerir la presència de maltractament emocional en infants

2.3.1. Característiques gràfiques relacionades amb el maltractament emocional

Sovint, els nens que han patit aquest tipus de violència expressen de manera inconscient el seu malestar mitjançant el dibuix. Segons Arnás (2025), els infants projecten les seves emocions, pors i vivències internes en els dibuixos, utilitzant-los com una forma no verbal d'expressió quan no poden —o no s'atreveixen— a verbalitzar el que senten. En aquest context, determinats trets gràfics poden funcionar com a indicadors d'un possible maltractament emocional.

Un dels elements més significatius és la representació de la figura humana. Fonts especialitzades (Arnás, 2025; Escola de Salut de l'Hospital Sant Joan de Déu, 2022) apunten que cossos desproporcionats, figures molt petites o l'omissió de parts com els ulls, la boca o les extremitats poden associar-se amb sentiments d'impotència, por o silenci imposat. Aquests aspectes podrien reflectir una manca de control sobre l'entorn o dificultats per relacionar-se amb els altres.

També és rellevant la pressió del traç: línies molt marcades, repetitives o insistents poden indicar tensió emocional, ansietat o ira reprimida. De manera similar, l'ús dominant de colors

fosc —com el negre o el marró— pot estar vinculat a emocions negatives com la tristesa, la ràbia o la inseguretat. L'organització de l'espai en el full també ofereix informació important. Quan les figures es col·loquen a les vores, en racons o de manera dispersa, pot reflectir una sensació d'aïllament, desprotecció o manca de pertinença. A més, en els dibuixos familiars, la distància entre les figures, la seva mida o fins i tot la seva absència poden ser indicadors de conflictes familiars o vincles trencats (El Parque de las Emociones, 2024).

En definitiva, els trets gràfics dels dibuixos infantils poden constituir indicadors precoços de maltractament emocional, sempre que siguin analitzats per professionals formats i en el marc d'una avaluació global i contextualitzada del nen. Com adverteixen els experts, cal evitar interpretacions precipitades i tenir present que cada infant pot expressar les emocions de manera diferent.

2.3.2. Objectiu, aplicació i utilització de tests projectius en la detecció de maltractament emocional en infants

A l'etapa d'educació primària, és essencial disposar de recursos que permetin entendre el benestar emocional dels infants. En aquest context, els tests projectius, com el Test de la Figura Humana (TFH) de la psicòloga Machover (1949), esdevenen una eina útil a l'entorn escolar per detectar indicadors de malestar emocional que sovint passen desapercebuts a l'aula. És aleshores quan el dibuix es converteix en una via natural i expressiva per canalitzar allò que no s'atreveix o no sap comunicar.

Tal com assenyala Hammer (1982), el dibuix projectiu permet accedir a representacions simbòliques del jo i, especialment en el cas dels infants, proporciona indicadors del seu món intern. Aquest test pot facilitar la detecció de conflictes emocionals, sentiments de rebuig, sentiments d'inferioritat i així mateix, d'altres manifestacions que podrien estar associades a situacions de maltractament.

L'objectiu del test de la figura humana és oferir una imatge gràfica del concepte que el nen té d'ell mateix, de la seva autoestima i del seu entorn social. En casos de maltractament emocional, és freqüent observar figures desproporcionades, omissió de parts del cos (com mans o ulls), traços insegurs o figures aïllades, sense contacte amb el marc del paper. Aquestes característiques poden expressar sentiments d'invisibilitat, por al dany o dificultats relacionals (Hammer, 1982).

L'aplicació d'aquest test amb infants ha de fer-se en un entorn segur. El procediment bàsic consisteix a demanar a l'infant que realitzi el dibuix d'una persona en un full en blanc utilitzant un llapis, sense donar cap exemple ni suggeriment sobre com ha de ser la figura. No hi ha límit de temps establert per fer la prova, i és important observar tant el procés de dibuix com el resultat final (Guerri, 2023).

Un altre recurs projectiu amb gran potencial és el Test de la Persona sota la Pluja (TPBP), que mitjançant el dibuix d'una figura sota la pluja, permet explorar com l'infant afronta emocionalment situacions d'adversitat com l'estrès o el conflicte. Tot i la seva difusió, no hi ha un consens clar sobre l'autoria del test, ja que s'ha atribuït a diversos autors i el seu origen és incert. Tal com expliquen Querol i Chaves (2005), aquest test explora els mecanismes d'afrontament i pot revelar desorganització emocional, conflictes interns o vulnerabilitats en la construcció del jo.

Pel que fa a l'aplicació, primerament es demana al subjecte que dibuixi una persona sota la pluja, sense cap altra indicació, i posteriorment se li poden fer preguntes sobre el dibuix realitzat. Aquesta simplicitat permet que l'individu projecti lliurement les seves emocions, defenses i actituds davant l'adversitat (Querol i Chaves, 2005). La pluja, com a element hostil, funciona com a estímul per observar la manera en què el subjecte es protegeix o s'exposa, revelant així recursos o mancances a l'àmbit psicoemocional.

L'anàlisi del dibuix considera elements com la presència o absència de paraigua, la mida i proporció del cos, l'expressió facial, la intensitat del traçat, tots ells interpretats des de la teoria projectiva. Segons Querol i Chaves Paz (2005), la persona que dibuixa està projectant la seva manera de respondre davant d'una situació amenaçadora, expressant també el seu autoconcepte i la seva manera de vincular-se amb els altres.

A l'escola, el test de la persona sota la pluja pot ajudar a detectar indicis de maltractament emocional, com la inseguretat o la hipervigilància, a través dels dibuixos dels infants (Querol i Chaves Paz, 2005). És una eina subtil però molt útil per observar el malestar emocional no verbalitzat.

2.3.3. Senyals i elements gràfics interpretables com a indicadors de maltractament emocional en tests projectius

Els tests projectius, com el Test de la Figura Humana (TFH), poden ser aliats clau a l'entorn escolar per detectar indicis de maltractament emocional en infants que no poden o no volen

expressar-se verbalment. Aquests dibuixos, lluny de ser diagnòstics per si mateixos, poden actuar com a senyals d'alerta quan s'observen dins d'un context més ampli de valoració emocional.

Segons Guerri (2023), diversos elements gràfics poden donar pistes sobre l'estat intern del nen. Per exemple, l'omissió de parts del cos com els ulls, les mans o la boca pot estar vinculada a sentiments de por, culpa o dificultat per comunicar-se. D'altra banda, els traços febles o insegurs poden indicar una autoestima baixa o una inseguretat emocional, mentre que traços molt marcats o figures grans podrien reflectir tensió o actituds defensives. També són significatius altres detalls com figures desproporcionades, amb parts repetides o esborrats insistents, entre altres.

Aquestes observacions, però, han de ser interpretades sempre per professionals formats i tenint en compte el context personal i escolar de l'infant. A l'aula, poden esdevenir una eina per detectar precoçment situacions de vulnerabilitat i activar els suports necessaris (Guerri, 2023).

En aquesta mateixa línia, el Test de la Persona sota la Pluja (TPBP) ofereix una altra via expressiva per accedir al món emocional inconscient dels infants. Com expliquen Querol i Chaves Paz (2005), alguns indicadors com figures molt petites, indefinides o amb traços dèbils poden reflectir por, baixa autoestima o inseguretat. La manca de paraigua —element clau de protecció— pot revelar una sensació d'indefensió o manca de suport emocional. Altres signes com figures aïllades, postures tancades, rostres tristos o l'omissió de detalls com ulls o mans poden apuntar a dificultats en el vincle emocional amb els altres, una percepció negativa del món o una desconexió afectiva.

Ara bé, aquestes representacions no s'han d'interpretar de manera aïllada. És fonamental analitzar-les dins del conjunt del dibuix i la narració que l'infant pugui fer-ne, sempre dins un marc diagnòstic ampli i respectuós amb la seva realitat (Querol i Chaves Paz, 2005).

En resum, els tests projectius poden oferir una finestra valuosa al món intern dels infants. A l'escola, la seva interpretació acurada pot ajudar a identificar senyals de patiment emocional i contribuir a una detecció precoç, afavorint intervencions ajustades que protegeixin el benestar dels nens i nenes.

2.4. Utilització del dibuix per part del docent com a eina d'observació i comprensió del desenvolupament emocional i cognitiu infantil dins l'aula

2.4.1. Activitats gràfiques a l'aula per afavorir l'expressió emocional i detectar necessitats educatives

El dibuix constitueix una eina clau en l'etapa d'educació, ja que ofereix als infants una via espontània i simbòlica per expressar-se. A través de les seves produccions gràfiques, els docents poden observar diversos aspectes del desenvolupament emocional i cognitiu de l'alumnat. Tal com assenyala Ferrer (2019), el dibuix facilita l'accés al món interior dels infants, proporcionant indicis sobre la seva autoestima, les seves emocions i les seves relacions socials. L'anàlisi d'aquestes creacions esdevé una eina valuosa per detectar dificultats o necessitats educatives especials, fet que permet una intervenció pedagògica més ajustada i eficaç.

En aquesta línia, les activitats gràfiques dins l'aula adquireixen una importància cabdal per promoure l'expressió emocional dels nens i nenes. Sovint, els infants troben en el dibuix una manera de comunicar sentiments i vivències difícils de verbalitzar. La Guia d'activitats¹ d'educació emocional de Fundesplai (2022) recull diverses propostes que utilitzen aquesta forma d'expressió per treballar competències com l'autoconeixement, l'empatia i la gestió de les emocions. Aquest tipus de dinàmiques no només afavoreixen el desenvolupament afectiu, sinó que també proporcionen als docents una oportunitat per identificar possibles senyals d'alerta i intervenir de manera preventiva.

Un exemple destacat d'aquest enfocament és el taller *Miedos fuera*², impulsat per l'artterapeuta Cristina Outón dins del programa "Espacio de Arteterapia" de la Diputació de Cadis. Aquesta proposta convida els infants a representar les seves pors mitjançant el dibuix o la modulació, externalitzant-les i dotant-les de forma i color. El procés creatiu facilita una nova relació amb l'emoció: observar-la, reconèixer-la i transformar-la simbòlicament. Això contribueix a l'alliberament emocional i al reforç de l'autoestima dels infants.

D'altra banda, cal valorar el caràcter diagnòstic i expressiu de determinades tècniques projectives, com el TFH i el TPBP, esmentats anteriorment. Aquestes proves permeten explorar

¹ Fundesplai. (2022). *Guia d'activitats d'educació emocional*.

<https://fundesplai.org/banc-recursos/recurs/guia-dactivitats-deducacio-emocional/>

² Diputación de Cádiz. (2018). *Espacio de Arteterapia. Cristina Outón: Arteterapia: miedos fuera*.

<https://www.dipucadiz.es/cultura/fomento-y-promocion-cultural/artes-visuales/detalle/Espacio-de-Arteterapia.-Cristina-Outon-Arteterapia-miedos-fuera>

l'univers emocional dels infants més enllà del llenguatge verbal, especialment en contextos escolars on el malestar pot passar desapercebut. El dibuix, en tant que forma d'expressió espontània i accessible des de les primeres etapes de vida, esdevé una finestra oberta al pensament simbòlic i emocional dels nens. A través d'aquestes produccions, els docents poden obtenir informació rellevant sobre aspectes com l'autoestima, les pors, els mecanismes d'afrontament i possibles situacions de vulnerabilitat emocional.

En definitiva, el dibuix en l'etapa d'educació infantil no només és una activitat lúdica i creativa, sinó també una eina diagnòstica i pedagògica essencial per entendre i acompanyar emocionalment els infants. Interpretat amb sensibilitat i rigor, esdevé un recurs valuós per construir una educació més empàtica, inclusiva i respectuosa amb les necessitats de la infància.

2.4.2. Criteris d'anàlisi i interpretació del dibuix infantil en contextos educatius

L'anàlisi del dibuix infantil en l'àmbit educatiu requereix una comprensió acurada de les etapes evolutives del desenvolupament gràfic. Segons Lowenfeld i Brittain (1980), els infants transiten per diferents fases en el seu procés creatiu, des del gargot inicial fins a la representació més propera a la realitat. Cada una d'aquestes etapes reflecteix no només l'evolució cognitiva de l'infant, sinó també el seu món emocional i simbòlic.

Per interpretar correctament les produccions gràfiques, cal tenir en compte diversos elements formals i simbòlics, com ara la mida de les figures, la seva posició a l'espai, els colors emprats i els detalls inclosos. Aquests aspectes poden aportar informació significativa sobre l'estat emocional de l'infant, així com sobre possibles situacions de malestar o conflicte intern (Psicodiagnosis, 2025).

Amb l'objectiu de facilitar aquesta tasca als professionals de l'educació, aquest treball inclou, en els annexos, una taula amb criteris d'anàlisi específics elaborats a partir de diversos autors i autores especialitzats en el tema. Aquesta eina es presenta com una guia pràctica per ajudar el docent a observar i interpretar les produccions infantils amb rigor i sensibilitat. Es tracta d'un recurs orientat a identificar tant indicadors de benestar com senyals d'alerta emocional, sempre des d'una mirada respectuosa, atenta i no invasiva cap a l'expressió dels infants.

2.4.3. Influència del context escolar en la producció i interpretació del dibuix infantil

El context escolar exerceix una influència determinant en la manera com els infants expressen el seu món interior a través del dibuix. Factors com l'ambient emocional de l'aula, les relacions amb companys i docents, així com les expectatives educatives, poden condicionar profundament la producció i interpretació de les creacions gràfiques infantils. Viadel i Ramírez (2008), afirmen que la cultura visual dominant i els estereotips presents a l'entorn escolar poden limitar la creativitat dels nens i nenes, afectant-ne negativament l'expressió artística i el desenvolupament emocional.

Tal com subratlla Niz (2020), més enllà de proporcionar espais i materials per al dibuix, l'escola té un paper normatiu que incideix directament en la llibertat expressiva dels infants. Quan la metodologia es basa en la repetició de models o en criteris rígids, es redueix la individualitat i es dificulta l'autenticitat de les produccions. Per contra, un enfocament pedagògic que promogui la creativitat i l'espontaneïtat potencia una expressió més lliure, significativa i emocionalment rica.

En aquest marc, l'actitud dels docents envers el dibuix infantil és fonamental. Quan el mestre mostra respecte i valoració per les creacions dels infants, aquests se senten segurs per explorar i expressar-se sense por al judici. Per contra, una mirada crítica o indiferent pot generar inseguretat, inhibició i bloquejos expressius (García, 1975). A més, cal considerar la dimensió social de l'escola: les dinàmiques de grup i les interaccions entre iguals sovint es reflecteixen en els temes i emocions presents en els dibuixos. Muñoz (2018) destaca que un clima d'inclusió i respecte afavoreix representacions vinculades a la col·laboració i l'amistat, mentre que un entorn de rebuig o competitivitat pot donar lloc a produccions marcades per l'aïllament, la por o l'ansietat.

Per tot plegat, és imprescindible que els docents desenvolupin una mirada oberta, empàtica i sensible a la interpretació del dibuix infantil. Cal adoptar pràctiques pedagògiques que promoguin la llibertat creativa, evitin judicis limitadors i generin espais de comunicació emocional a través de l'art. Només així l'escola pot esdevenir un entorn acollidor que impulsi no només l'aprenentatge, sinó també el desenvolupament integral, emocional i creatiu dels infants.

3. OBJECTIUS

L'objectiu general d'aquest treball és *Analitzar com el dibuix infantil pot esdevenir una eina d'observació i detecció de possibles situacions de maltractament emocional en infants d'educació primària, a partir de la relació entre desenvolupament gràfic, expressió emocional i context escolar.*

A partir d'aquest objectiu general, es plantegen els següents objectius específics:

Objectiu específic 1 (OE1): *Explorar com, a través dels seus dibuixos, els infants expressen el seu món emocional i com el desenvolupament gràfic pot revelar senyals de maltractament emocional, incidint en el seu creixement emocional i cognitiu.*

- Quines són les etapes principals del desenvolupament gràfic infantil i com es relacionen amb l'evolució emocional de l'infant?
- Com es reflecteixen les emocions i els conflictes emocionals dels infants en les seves produccions gràfiques a través de les diferents etapes de desenvolupament?
- Quins indicadors gràfics poden suggerir la presència de maltractament emocional en els dibuixos infants, i com poden els docents utilitzar aquests senyals per identificar necessitats emocionals i educatives?

Objectiu específic 2 (OE2): *Investigar les manifestacions del maltractament emocional infantil i les seves repercussions en el desenvolupament emocional, cognitiu i gràfic. Preguntes relacionades*

- Quines són les característiques principals del maltractament emocional infantil i com poden afectar el desenvolupament emocional i cognitiu dels nens?
- Quines conseqüències emocionals i cognitives pateixen els infants víctimes de maltractament?

Objectiu específic 3 (OE3): *Analitzar com els dibuixos infantils i els tests projectius poden servir com a eines per identificar indicadors de maltractament emocional en infants, a través de l'observació de característiques gràfiques específiques i la seva interpretació professional. Preguntes relacionades:*

- Quines són les característiques gràfiques relacionades amb el maltractament emocional en els dibuixos infantils?

- Quin és l'objectiu, l'aplicació i la utilització dels tests projectius en la detecció de maltractament emocional en infants?
- Quins senyals i elements gràfics en els tests projectius poden ser interpretats com a indicadors de maltractament emocional en infants?

Objectiu específic 4 (OE4): *Analitzar com les activitats gràfiques a l'aula poden afavorir l'expressió emocional i la detecció de necessitats educatives, identificant criteris per a la interpretació del dibuix infantil i examinant la influència del context escolar en la seva producció i comprensió.* Preguntes relacionades:

- Quines activitats gràfiques es poden realitzar a l'aula per afavorir l'expressió emocional i detectar necessitats educatives?
- Quins són els criteris per analitzar i interpretar el dibuix infantil en contextos educatius?
- Com influeix el context escolar en la producció i interpretació del dibuix infantil?

4. METODOLOGIA

EL DIBUIX COM A CRIT SILENCIÓS: UNA EINA PER VISIBILITZAR EL MALTRACTAMENT EMOCIONAL A L'ESCOLA			
Preguntes de recerca	Objectius	Metodologia	Tècnica de recollida de dades
Q.1.1 Q.1.2 Q.1.3	OE1	Recollida documental i anàlisi qualitativa Disseny d'instruments	Anàlisi de documents Cinc entrevistes
Q.2.1 Q.2.2	OE2	Recollida documental i anàlisi qualitativa Disseny d'instruments	Anàlisi de documents Cinc entrevistes
Q.3.1 Q.3.2 Q.3.3	OE3	Recollida documental i anàlisi qualitativa Disseny d'instruments	Anàlisi de documents Activitat de la prova projectiva portada a terme a l'aula Cinc entrevistes Formulari
Q.4.1 Q.4.2 Q.4.3	OE4	Recollida documental i anàlisi qualitativa Disseny d'instruments	Anàlisi de documents Cinc entrevistes

4.1. Context i participants

La recerca s'ha dut a terme principalment en l'àmbit escolar, concretament en tres centres educatius de Catalunya: l'escola Ausiàs March i l'escola Riera Alta, ambdues situades a Santa Coloma de Gramenet, i una tercera escola ubicada a la zona de la Ciutadella de Barcelona. La selecció d'aquests centres va respondre a criteris de proximitat, disponibilitat i interès manifestat pel claustre en participar en una investigació centrada en la detecció de possibles indicadors de maltractament emocional mitjançant tècniques projectives gràfiques.

Els participants han estat diversos i provinents de diferents àmbits educatius i professionals, amb l'objectiu d'obtenir una mirada àmplia i multifocal sobre la temàtica estudiada. En la

segona fase, hi van participar alumnes de 3r i 4t curs d'educació primària de l'escola Ausiàs March. Aquests nivells es van escollir per representar una etapa intermèdia del desenvolupament infantil, en què l'expressió gràfica és habitualment prou madura per a oferir informació significativa, tot i conservar encara elements projectius propis de la infància.

En la tercera fase, es va comptar amb la participació de tres tutors/docents —un per a cada cicle d'educació primària (inicial, mitjà i superior)— d'una escola situada a la Ciutadella, així com de la docent d'atenció a la diversitat de l'escola Riera Alta. A més, amb la voluntat d'incorporar una visió més especialitzada sobre el maltractament emocional i el dibuix, es va entrevistar una psicòloga infantil d'un gabinet privat també ubicat a Santa Coloma de Gramenet.

Finalment, en la quarta fase, es va distribuir un formulari digital adreçat a infants de diferents edats de les tres escoles esmentades, amb l'objectiu d'explorar la seva percepció entorn del dibuix, els colors i les emocions. Aquesta darrera activitat va permetre ampliar l'abast de la recerca, aportant dades complementàries d'interès des de la perspectiva dels mateixos infants.

4.2. Tècniques i instruments de recollida de dades

La recerca es va fonamentar en una metodologia de caràcter mixt, combinant tècniques qualitatives i quantitatives per tal d'obtenir una comprensió integral del fenomen. Es van aplicar diferents instruments, organitzats en quatre fases.

En la primera fase, es va realitzar una recollida documental i una anàlisi qualitativa, amb la finalitat de contextualitzar la recerca i establir-ne les bases teòriques i metodològiques.

La segona fase va consistir en l'aplicació de dues proves gràfiques àmpliament utilitzades en l'àmbit psicopedagògic: el Test de la Figura Humana i el Test de la Persona sota la Pluja. El material emprat va ser paper en blanc DIN A4, llapis de grafit i colors, per tal de facilitar una expressió lliure i espontània per part dels infants.

En la tercera fase, es van dur a terme entrevistes semiestructurades amb cinc professionals del sector educatiu o psicopedagògic. Aquestes entrevistes, basades en un guió flexible, van permetre un marge ampli per a respostes narratives i espontànies, afavorint una exploració profunda de l'experiència professional dels participants i de la seva visió.

Finalment, en la quarta fase, es va dissenyar un qüestionari digital mitjançant Google Forms, integrant preguntes tancades i obertes. L'objectiu era recollir dades tant quantitatives com

qualitatives sobre la relació entre colors, emocions i representacions gràfiques, amb ítems adaptats al nivell de comprensió dels infants participants. Les respostes van ser analitzades i representades gràficament mitjançant la plataforma Excel, amb l'objectiu de facilitar-ne la interpretació i millorar la claredat visual dels resultats.

4.3. Procediment de recollida de dades

Com ja s'ha comentat anteriorment, la recollida de dades es va organitzar en quatre fases diferenciades, seguint una planificació prèvia i tenint en compte tant els criteris metodològics com els principis ètics i legals propis de la recerca amb infants, especialment pel que fa a la confidencialitat i el respecte als participants.

En la primera fase, es va dur a terme una recollida documental i una anàlisi qualitativa de fonts bibliogràfiques (llibres, articles i documents especialitzats) per tal d'establir un marc teòric sòlid. Aquesta revisió va servir com a base per contextualitzar la recerca i orientar el disseny metodològic i la interpretació de les dades posteriors.

En la segona fase, els infants de 3r i 4t de primària van dur a terme les proves gràfiques dins de l'horari escolar, en un ambient tranquil i sense pressió. Les instruccions es van donar de forma clara i senzilla, per assegurar la comprensió i afavorir una expressió lliure i espontània. Aquesta activitat va ser observada de manera directa, tot tenint en compte l'actitud dels infants durant el procés. Posteriorment, amb la col·laboració d'una psicòloga especialitzada i a partir de diversos autors de referència, es van elaborar dues taules amb indicadors per interpretar els dibuixos de les dues proves projectives: el Test de la Figura Humana i el Test de la Persona sota la Pluja (vegeu annex 7) .

Durant la tercera fase, es va contactar individualment amb les cinc persones, nomenades anteriorment, per proposar-los una entrevista, que es va dur a terme de manera presencial i va ser enregistrada amb el seu consentiment previ. Un cop finalitzades, es van transcriure per tal de facilitar-ne l'anàlisi detallada, però atesa la seva extensió i profunditat, no se'n va incloure la transcripció completa, sinó que es van organitzar les respostes en blocs temàtics i se'n va elaborar un resum amb les idees més rellevants (vegeu annexos 1,2,3,4 i 5).

Finalment, la quarta fase va consistir en l'elaboració i distribució del qüestionari digital. Abans de la seva difusió, es va fer una prova pilot per verificar la claredat i idoneïtat dels ítems. El formulari es va fer arribar als centres col·laboradors, els quals el van facilitar als infants

mitjançant dispositius digitals (ordinadors o tauletes), amb la supervisió del personal docent. També es van gestionar els permisos corresponents per garantir la participació informada i segura dels menors.

4.4. Anàlisi de les dades

Com ja s'ha comentat, l'anàlisi de les dades recollides ha continuat una estratègia metodològica mixta, amb l'objectiu de creuar i contrastar els resultats obtinguts per les diferents vies. L'objectiu ha estat no només identificar indicadors recurrents, sinó també entendre el fenomen des de diferents perspectives: la dels infants, la dels docents i la dels professionals especialitzats.

En primer lloc, la recollida documental i l'anàlisi qualitativa de fonts bibliogràfiques va servir per establir el marc teòric i orientar la interpretació de les dades posteriors. Aquesta fase va aportar una base fonamentada per comprendre les tècniques projectives i els possibles indicadors de maltractament emocional en el context educatiu.

Les dades obtingudes a través dels dibuixos infantils es van analitzar qualitativament a partir de criteris extrets de la literatura sobre proves gràfiques. Es van observar aspectes com la grandària de la figura, la pressió del traç, l'ús del color, etc. Aquesta anàlisi va ser de caràcter descriptiu i interpretatiu, i es va complementar amb l'observació directa de l'actitud dels infants durant l'activitat, així com amb l'aportació experta de la psicòloga entrevistada.

Les entrevistes semiestructurades es van analitzar mitjançant una anàlisi de contingut temàtic. Es van identificar categories emergents, patrons de resposta i divergències entre les perspectives dels professionals participants. Aquest procés va permetre extreure conclusions rellevants sobre la pràctica educativa, els protocols d'actuació, la percepció que tenen els docents i especialistes sobre la detecció de maltractament emocional mitjançant el dibuix i la necessitat de formació sobre el tema.

Finalment, les dades recollides mitjançant el qüestionari digital es van analitzar combinant un enfocament quantitatiu descriptiu amb una aproximació qualitativa. Les respostes tancades es van presentar en forma de percentatges relatius al total d'alumnes participants a través de l'eina Excel, mentre que les obertes es van sintetitzar i interpretades segons el contingut (vegeu annex 6).

5. RESULTATS, INTERPRETACIÓ I DISCUSSIÓ

5.1. Resultats (obtinguts)

La primera fase d'aquesta investigació s'ha centrat en una recerca documental, que ha permès construir un marc teòric sòlid i donar forma a tot el procés posterior. Aquesta immersió en fonts especialitzades —llibres, articles acadèmics, revistes pedagògiques i documents d'entitats compromeses amb la protecció de la infància— no només ha estat una etapa preliminar, sinó una veritable brúixola que ha orientat cada pas de la recerca. A través d'aquesta anàlisi, s'ha pogut aprofundir en diversos aspectes clau que han resultat essencials per entendre com el dibuix infantil pot esdevenir una eina d'observació emocional dins del context escolar.

Pel que fa a l'Objectiu Específic 1 (OE1), es va constatar que el dibuix pot esdevenir una via d'expressió del món interior dels infants. El desenvolupament gràfic no es va interpretar només com un procés vinculat a l'edat, sinó com una finestra a les emocions i vivències. A partir dels plantejaments de Lowenfeld, Brittain i Luquet, es va evidenciar que el traç, els colors, les formes i l'ús de l'espai poden tenir un significat simbòlic profund, obrint la porta a una lectura més genuïna de les produccions infantils.

En relació amb l'OE2, es va aprofundir en el fenomen del maltractament emocional infantil, una realitat subtil però amb conseqüències greus per a l'autopercepció i el desenvolupament cognitiu. Es va observar que aquest tipus de maltractament també pot influir en la manera com l'infant dibuixa o s'expressa. Entendre aquest fenomen va resultar fonamental per identificar possibles senyals d'alerta i posar en relleu el paper del context educatiu en la seva detecció i prevenció.

Respecte a l'OE3, es van estudiar tècniques projectives gràfiques com el test de la Figura Humana o el de la Persona sota la Pluja. Tot i que el seu ús habitual és clínic, es va comprovar que, aplicades amb sensibilitat i coneixement, poden aportar informació rellevant en entorns educatius. Aquestes eines es van valorar com a possibles ponts de comunicació emocional entre infants i adults, especialment quan les paraules no són suficients.

Finalment, aquesta primera fase ha posat en relleu que el dibuix no és només una eina diagnòstica, sinó també una poderosa estratègia educativa. Diverses entitats i fundacions ofereixen recursos i propostes didàctiques per treballar les emocions a través de l'expressió plàstica. Aquestes activitats tenen un gran valor preventiu i afavoreixen un clima d'escolta i empatia dins de l'aula. En aquest sentit, s'ha constatat que els docents poden esdevenir agents

actius en la promoció del benestar emocional dels infants, si compten amb formació i eines adequades.

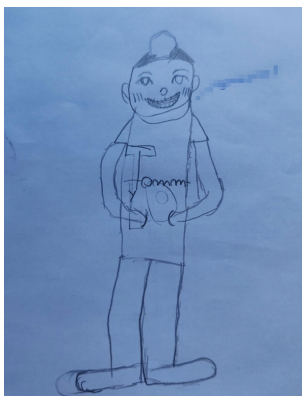
En conjunt, els resultats obtinguts en aquesta fase no només han servit per respondre els interrogants inicials, sinó que han permès donar sentit i coherència al conjunt de la investigació. Han estat el fonament que ha sostingut el treball posterior.

En el marc de la segona fase de la recerca, es va dur a terme una anàlisi detallada dels dibuixos elaborats per infants de cicle mitjà (3r i 4t de primària) de l'escola Ausiàs March, amb l'objectiu d'aprofundir en el potencial del dibuix infantil com a eina projectiva i expressiva per accedir a continguts emocionals difícils de verbalitzar (OE3). Els dibuixos es van recollir en contextos escolars habituals, mitjançant dinàmiques obertes i sense consignes directives, per preservar la llibertat creativa dels infants. La interpretació dels treballs gràfics es va basar en criteris derivats de tècniques projectives com el TFH o la TPBP; tot i no aplicar-se formalment, aquests principis van servir per identificar possibles indicadors simbòlics de malestar emocional (OE3). Aquesta anàlisi es va realitzar amb el suport d'una psicòloga experta en dibuix infantil, fet que va aportar una mirada especialitzada, enriquint la interpretació i donant resposta a l'OE4.

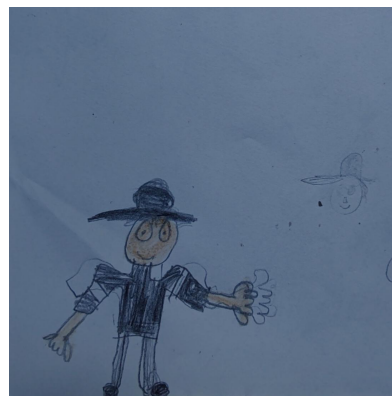
D'entre els dibuixos analitzats, se'n van identificar dos amb elements simbòlics que, segons els criteris de la primera fase, podrien indicar maltractament emocional primerenc.

En el primer dibuix, es va observar una figura humana de grans dimensions que ocupava gairebé tota la làmina. La boca apareixia especialment remarcada, amb una dentadura molt marcada i un somriure rígid. La manca de colors vius i la rigidesa postural del cos podrien suggerir una necessitat de control o contenció emocional. El traç intens i segur, juntament amb l'absència de detalls a les extremitats, es va interpretar com a possible expressió d'una tensió interna o d'una autoimatge desconnectada de l'exterior.

Dibuix 1: Test projectiu de la figura humana
Font: Elaboració d'un infant

Dibuix 2: Test projectiu de la figura humana
Font: Elaboració d'un infant

En el segon dibuix, es va representar una figura més petita, vestida amb roba fosca i amb un barret que cobria parcialment el rostre. Els ulls, molt grans i dibuixats amb intensitat, així com l'ús predominant del color negre, van poder-se llegir com a indicadors de vulnerabilitat, inseguretat o amenaça percebuda. A més, la presència d'un segon rostre més petit en un extrem de la làmina i les mans desproporcionades obertes van suggerir una possible demanda inconscient d'atenció o protecció.

Aquests dos exemples van evidenciar que, amb traços espontanis i lliures, els infants poden transmetre inconscientment vivències internes significatives. Si bé un dibuix per si sol no pot conduir a una interpretació concloent, quan veuen patrons recurrents o elements simbòlics repetits i es contrasten amb altra informació contextual (història familiar, comportament a l'aula, observacions psicopedagògiques), aquests poden convertir-se en indicadors rellevants per a la detecció de situacions de risc emocional (OE4).

Aquesta fase de la recerca va permetre destacar que el dibuix infantil no s'hauria d'entendre només com una activitat plàstica, sinó com una via d'accés privilegiada al món emocional dels infants. Aquesta eina resulta especialment útil en aquelles situacions en què els infants tenen dificultats per verbalitzar allò que senten, i on el llenguatge gràfic pot actuar com a canal alternatiu de comunicació. Així mateix, es va posar de manifest la importància de formar els professionals de l'educació i de l'atenció a la infància perquè puguin llegir i interpretar adequadament les produccions gràfiques dels infants des d'una mirada preventiva, empàtica i coordinada. S'inferí que incorporar el dibuix de manera sistemàtica com a eina d'observació dins l'entorn educatiu pot contribuir a la detecció precoç de situacions de malestar emocional i afavorir una resposta educativa més conscient, sensible i estructurada.

En la fase tres, es va elaborar una anàlisi qualitativa basada en l'experiència diària dels centres escolars, connectant directament amb tots els objectius específics (OE1, OE2, OE3 i OE4). Es va constatar novament que el dibuix infantil és una via potent d'expressió emocional, revelant senyals de malestar, especialment en activitats lliures com el "dibuix del dia" o posteriors a conflictes. Es van identificar patrons gràfics com repeticions o omissions que poden indicar patiments interns, i es va destacar un cas d'un infant amb TEA que, a través de dibuixos inquietants, va mostrar indicis vinculats a maltractament emocional (OE1). Pel que fa al maltractament (OE2), es van reconèixer conductes i estats emocionals com inhibició o agressivitat que sovint es reflecteixen en els dibuixos, amb distorsions o ús de colors foscos,

encara que la seva detecció és més difícil en infants més grans per la seva capacitat de dissimulació (vegeu annex 4).

En relació amb l'OE3, es va posar en relleu un coneixement més profund per part d'alguns professionals sobre tècniques projectives com el Test de la Figura Humana o la Persona sota la Pluja. Es van reconèixer elements gràfics com figures petites, absència d'ulls o mans, i ús limitat del color com a possibles marcadors d'ansietat o inseguretat emocional. A l'àmbit escolar, no es van aplicar formalment aquests tests, però es va fer ús d'activitats gràfiques amb caràcter projectiu, com "dibuixa la teva por" o "la teva família com animals", que van permetre observar aspectes simbòlics del món intern dels infants. Es va indicar que, en alguns casos, es van iniciar línies d'intervenció a partir de dibuixos que van generar sospites, tot i que la manca de formació específica va limitar una anàlisi més profunda.

Finalment, pel que fa a l'OE4, es va evidenciar que el dibuix és utilitzat com a recurs didàctic i expressiu dins de l'aula, encara que el seu ús amb finalitats emocionals varia segons el cicle educatiu i la sensibilitat del docent (vegeu annex 1,2 i 3). Es va observar una major predisposició a utilitzar el dibuix com a eina emocional als cicles inicials i en l'àmbit de l'educació especial, mentre que als cicles superiors aquesta pràctica apareix amb menys freqüència. Es va destacar la rellevància del context escolar, ja que un entorn de confiança facilita l'obertura emocional de l'infant i propicia que el dibuix esdevingui un canal projectiu. Es va coincidir en la necessitat de reforçar l'educació emocional i proporcionar una formació específica que permeti detectar i abordar amb més solidesa les situacions de maltractament emocional.

En definitiva, l'anàlisi del discurs recollit va enriquir tant el marc teòric com l'empíric del treball, i va posar en evidència la necessitat de dotar el professorat de més eines conceptuals i formatives per abordar l'expressió emocional infantil des d'una mirada preventiva. Aquestes aportacions van obrir vies prometedores per aprofundir en la col·laboració interdisciplinària dins de la comunitat educativa, i van consolidar el dibuix com una possible porta d'entrada a l'univers emocional dels infants en el context escolar.

A l'última fase, a partir dels formularis respostos, es va poder recollir una gran quantitat d'informació directa sobre les experiències i emocions viscudes dins l'entorn escolar. Aquests formularis van permetre explorar de manera directa, com expressen gràficament els sentiments i situacions de malestar emocional els infants. Les dades obtingudes van oferir una perspectiva essencial vinculada als objectius específics del treball, aportant una mirada valuosa

sobre la percepció i representació del món emocional dels infants, i facilitant així la detecció precoç de possibles casos de maltractament emocional (vegeu annex 6).

Pel que fa a l'OE1, es va observar clarament que els infants feien ús del dibuix com a mitjà per expressar el seu món emocional. L'associació recurrent de colors específics amb emocions concretes, com el groc amb l'alegria o el negre amb la ràbia, va evidenciar que el desenvolupament gràfic podia actuar com a reflex fidel de l'estat emocional dels nens. Això va confirmar que, a través de les produccions gràfiques, no només s'exterioritzen emocions, sinó que també es poden manifestar senyals d'alerta sobre possibles situacions de maltractament.

En relació amb l'OE2, es va detectar que les manifestacions de maltractament emocional podien estar relacionades amb l'ús de colors foscos i freds en moments de tristesa o enuig. La prevalença del negre, el blau fosc i el gris en aquestes situacions emocionals va apuntar cap a l'impacte que aquest tipus de malestar pot tenir tant en el desenvolupament emocional com en la capacitat expressiva dels infants. Així mateix, les respostes van suggerir que aquests estats emocionals podien influir negativament en la motivació i el desig de pintar, reflectint una possible desconexió emocional.

Finalment, en relació amb l'OE4, es va posar en evidència que les activitats gràfiques realitzades a l'aula constituïen un recurs fonamental per facilitar l'expressió emocional. La majoria dels infants van reconèixer que pintar els ajudava a comunicar com se sentien, fet que va subratllar la importància d'integrar aquestes pràctiques en l'entorn educatiu amb la finalitat de detectar necessitats emocionals i educatives. A més, la influència del context familiar i cultural en la interpretació dels colors va evidenciar la necessitat d'abordar l'avaluació del dibuix infantil amb sensibilitat i tenint en compte el seu entorn.

Els resultats obtinguts mostren que el dibuix infantil és una eina potent per accedir al món emocional dels infants, especialment en absència de paraules. L'anàlisi gràfica i el suport expert han permès identificar possibles indicadors de maltractament emocional. Tot i això, la manca de formació específica dificulta la interpretació i la intervenció. Per això, es recomana integrar el dibuix com a recurs preventiu a l'aula, amb la formació adequada per al personal educatiu.

5.2. Interpretació i discussió (dels resultats)

Els resultats obtinguts en aquesta recerca, derivats de l'aplicació dels tests projectius Figura Humana (TFH) i Persona sota la Pluja (TPBP), combinats amb les entrevistes a professionals i les

respostes del formulari dirigit a docents, van permetre abordar el fenomen del maltractament emocional infantil des d'una perspectiva integradora i educativa. Aquest enfocament multidimensional va facilitar una comprensió més profunda i contextualitzada dels indicadors de malestar emocional, relacionant les evidències gràfiques, verbals i contextuals amb el marc teòric preexistent, les preguntes de recerca i els objectius plantejats.

En primer lloc, els dibuixos realitzats pels infants van evidenciar pautes gràfiques congruents amb els indicadors de maltractament emocional descrits per autors com Hammer (1982), Querol & Chaves (2005) i Guerri (2023). Es van observar característiques com l'omissió de parts corporals, traços febles, figures aïllades o desproporcionades i l'absència d'elements protectors, com el paraigua, associades a manifestacions de malestar intern. Aquestes manifestacions van coincidir amb les observacions dels docents sobre comportaments de retraïment, baixa autoestima o dificultats de socialització, fet que va reforçar la validesa dels tests projectius com a eines de detecció precoç. Tot i que aquests tests no constitueixen instruments diagnòstics per si sols, van oferir una finestra simbòlica al món emocional de l'infant, especialment quan el malestar no es verbalitzava, tal com apunten Ferrer (2019) i Outón (2020).

Les entrevistes amb professionals de l'educació i la psicologia van complementar aquesta visió, subratllant la importància d'aquestes tècniques en situacions en què el menor no expressava explícitament el seu malestar. La complementarietat entre TFH i TPBP es va valorar com una eina que proporciona informació diversa sobre l'autoconcepte i els mecanismes d'afrontament emocional, tal com proposen Querol & Chaves (2005). A més, les opinions dels professionals van evidenciar la necessitat d'una formació específica en interpretació projectiva, per evitar lectures errònies i garantir una aplicació crítica i contextualitzada, en línia amb les recomanacions del marc teòric.

Pel que fa a la perspectiva docent, els resultats del formulari van revelar que un percentatge rellevant d'educadors reconeixia el potencial del dibuix espontani com a indicador de l'estat emocional infantil, tot i que només una minoria l'utilitzava de manera estructurada, per manca de formació o recursos. Aquesta realitat va coincidir amb les aportacions de Niz (2020) i García (1975), que destaquen com el context escolar pot potenciar o limitar l'expressió emocional, depenent de l'entorn pedagògic. Les experiències documentades amb propostes educatives orientades a l'expressió emocional, com les de Fundesplai (2022) i el projecte "Pors fora" d'Outón, van confirmar la rellevància d'activitats gràfiques planificades per detectar necessitats emocionals invisibles a través de l'observació convencional.

Una aportació destacada d'aquesta investigació va ser la triangulació entre els elements gràfics dels dibuixos, els relats verbals dels infants i la informació contextual proporcionada pels docents. Aquesta coherència multidimensional, exemplificada per casos concrets, va reafirmar el valor diagnòstic i preventiu d'aquestes eines quan s'empren de manera integrada i transversal, tal com subratllen Psicodiagnosis (2025) i Ferrer (2019). Aquesta anàlisi múltiple va permetre una interpretació més precisa i sensible dels possibles indicis de maltractament emocional.

Finalment, va ser important considerar amb una mirada crítica les limitacions inherents als tests projectius. La seva validesa estava condicionada per factors diversos com el context d'aplicació, l'estat emocional del moment o les influències externes, i no podien utilitzar-se com a instruments diagnòstics únics. Es va fer imprescindible entendre aquestes proves com a components d'un sistema d'observació més ampli i integrat, que inclogués l'entrevista, l'observació directa i altres recursos pedagògics, tal com recomanen Guerri (2023) i Ferrer (2019).

En definitiva, aquesta investigació va aportar evidències que reforcen la utilitat dels tests projectius com a eines valuoses en la detecció i prevenció del maltractament emocional infantil, sempre que s'apliquessin de manera professional, contextualitzada i complementada amb altres instruments i perspectives educatives i psicològiques.

5.3. Implicacions educatives

El conjunt de respostes analitzades mostra com els infants, especialment en les primeres etapes educatives, utilitzen els colors i les formes per donar forma a emocions que sovint els costa verbalitzar. Aquesta capacitat d'expressar-se a través del llenguatge visual ofereix a l'escola una oportunitat pedagògica clau per atendre de manera més integral el desenvolupament dels infants, tot incorporant l'educació emocional com a part fonamental del procés d'ensenyament-aprenentatge.

En el context educatiu actual, que cada cop dona més valor al benestar emocional i a la formació integral de la persona, és necessari plantejar la pràctica educativa des d'una mirada que vagi més enllà dels continguts curriculars estrictament acadèmics. El dibuix, entès com a mitjà de comunicació, permet que l'infant expressi sentiments i emocions, i ho fa sovint de manera espontània i honesta.

Per tal que aquesta eina sigui realment efectiva, cal que l'escola integri propostes didàctiques que afavoreixin l'expressió emocional mitjançant el dibuix en el dia a dia de l'aula. Aquestes propostes poden sorgir de situacions concretes, però també poden formar part de rutines habituals. Activitats com "dibuixa com et sents avui" o "quin color representa el teu dia?" són exemples senzills, però potents que fomenten l'autoconeixement i el diàleg. A més, caldria que aquestes activitats es duguessin a terme en un ambient de seguretat, on l'expressió individual sigui valorada i no jutjada, i on el docent esdevingui un observador actiu i empàtic capaç de llegir allò que es transmet més enllà del traç.

És especialment rellevant destacar que molts infants manifesten una relació emocional amb els colors. Aquestes associacions simbòliques ofereixen una gran riquesa per treballar la identificació i regulació de les emocions a través de l'art, i per això és recomanable que el mestre faciliti espais on els infants puguin escollir lliurement els colors en funció del que senten, sense imposicions estètiques ni tècniques.

A més, el dibuix pot actuar com un pont comunicatiu entre l'escola i la família, ja que les produccions dels infants sovint revelen aspectes del seu món emocional que poden ser compartits i comentats amb els pares o tutors legals, promovent una educació emocional coherent i compartida. També pot esdevenir una eina d'observació educativa per part del docent, que podrà detectar patrons, necessitats o canvis emocionals.

Per tot plegat, és imprescindible que l'educació emocional, i en particular el seu desenvolupament a través del dibuix i altres llenguatges simbòlics, sigui reconeguda com una part estructural del projecte educatiu dels centres escolars. Això implica tant una planificació pedagògica que incorpori activitats sistemàtiques de treball emocional, com també la formació específica del professorat per poder acompanyar de manera adequada els infants en aquest procés. No es tracta únicament de saber llegir un dibuix, sinó de comprendre la importància que té per a l'infant poder expressar-se i ser escoltat en allò que sent.

En definitiva, les implicacions educatives derivades d'aquest estudi apunten cap a la necessitat d'un canvi de mirada en l'àmbit educatiu, on el dibuix deixi de ser vist només com una activitat plàstica i adquireixi un valor emocional i comunicatiu central. D'aquesta manera, l'escola podrà contribuir no només al desenvolupament cognitiu dels infants, sinó també al seu benestar personal, social i emocional, formant persones més conscients, empàtiques i capaces de gestionar les seves emocions de manera saludable.

6. CONCLUSIONS GENERALS

6.1. Conclusions

La recerca realitzada al llarg d'aquest treball posa de manifest el potencial del dibuix infantil com una eina valuosa d'expressió emocional i observació pedagògica. El dibuix esdevé una forma de comunicació privilegiada, especialment en etapes en què la verbalització de vivències és encara incipient o limitada. Mitjançant traços, formes, colors i composicions espacials, els infants projecten el seu món interior, sovint carregat d'emocions, inseguretats, desitjos i vivències que no poden o no saben expressar amb paraules.

En primer lloc, les dades obtingudes mostren que determinades característiques gràfiques, com ara l'omissió de parts del cos o la desproporció de les figures, poden indicar la presència de malestar emocional. Tot i que mai no s'han d'interpretar de manera aïllada ni conclouent, sí que poden oferir pistes valuoses dins d'una observació sensible i contextualitzada. És en aquest matís on rau la importància d'aprendre a mirar amb atenció i respecte.

En segon lloc, s'ha evidenciat també la utilitat dels tests projectius —com el Test de la Figura Humana i el de la Persona sota la Pluja— com a recursos escolars per accedir a indicadors simbòlics relatius a l'estat emocional dels infants. Aquests tests, aplicats amb sensibilitat i coneixement, poden complementar la tasca docent i obrir camins per a la intervenció educativa en casos de sospita de maltractament emocional o d'altres dificultats internes. A més, el treball subratlla que el context escolar juga un paper fonamental en la producció gràfica: només un entorn segur, acollidor i emocionalment respectuós pot facilitar l'expressió lliure i significativa dels infants.

També, s'ha vist la necessitat de formar el professorat perquè pugui llegir aquestes produccions gràfiques amb criteris sòlids i, sobretot, amb una sensibilitat genuïna envers l'infant. El dibuix no és només una activitat artística o lúdica: pot ser una eina d'observació, de prevenció i d'acompanyament. Quan es reconeix el seu potencial, es transforma en un pont cap al món emocional dels infants, un pont que pot alertar-nos, que pot connectar-nos i, sobretot, que pot ajudar-nos a cuidar millor.

En definitiva, aquest treball no només ofereix resultats, sinó que planteja una invitació a mirar el dibuix amb uns altres ulls: ulls que no jutgen, sinó que escolten; que no només analitzen, sinó que acompanyen. Perquè sovint, darrere d'un full aparentment senzill, un infant ens revela —amb tot el silenci i la veritat del seu cor— allò que més necessita ser escoltat.

6.2. Objectius assolits i limitacions

Els objectius plantejats en aquest treball s'han assolit de manera satisfactòria. L'objectiu general, centrat a analitzar com el dibuix infantil pot esdevenir una eina per a la detecció del maltractament emocional en el context escolar, s'ha desenvolupat amb rigor a partir de la recerca teòrica i empírica. La combinació de fonts bibliogràfiques, la prova gràfica, el qüestionari digital i les entrevistes a professionals ha permès apropar-se a aquesta realitat amb una mirada integradora, que vincula desenvolupament gràfic, expressió emocional i entorn educatiu.

Pel que fa als objectius específics, també es poden considerar majoritàriament assolits. S'ha pogut explorar amb detall com el desenvolupament gràfic es relaciona amb l'evolució emocional dels infants i com, a través dels seus dibuixos, expressen vivències, inquietuds i emocions sovint difícils de verbalitzar. A més, s'han identificat indicadors gràfics que poden suggerir la presència de malestar emocional, sempre des d'una interpretació acurada i contextualitzada. Així mateix, s'han estudiat les característiques del maltractament emocional infantil i les seves conseqüències en el desenvolupament cognitiu i afectiu, recollint informació valuosa tant des de la teoria com des de l'experiència de professionals del sector.

Pel que fa als tests projectius, s'ha fet una anàlisi teòrica i s'han descrit amb detall el Test de la Figura Humana i el de la Persona sota la Pluja. No obstant això, la seva aplicació s'ha limitat a un únic cicle de primària, cosa que ha restringit l'abast empíric d'aquest objectiu. Malgrat aquesta limitació, la informació obtinguda permet considerar l'objectiu assolit. Finalment, també s'ha pogut abordar com les activitats gràfiques a l'aula poden esdevenir un recurs pedagògic de gran valor per afavorir l'expressió emocional i detectar necessitats educatives.

Malgrat els bons resultats, el treball ha presentat algunes limitacions. En primer lloc, la mostra de participants ha estat reduïda i centrada en tres escoles de Catalunya, la qual cosa en limita la generalització. En segon lloc, la manca de formació específica d'alguns docents sobre la interpretació del dibuix infantil ha dificultat una lectura més profunda dels resultats. Cal reconèixer també que el temps disponible i la necessitat de compaginar la recerca amb altres responsabilitats acadèmiques han condicionat l'abast de determinades exploracions.

Amb tot, aquestes limitacions no desmereixen el valor d'allò que s'ha assolit. Aquest treball ha estat una oportunitat per mirar el dibuix infantil amb ulls nous: no només com una representació, sinó com una veu. Una veu que pot alertar-nos, emocionar-nos i ajudar-nos a

connectar millor amb allò que els infants ens intenten dir des del silenci. El camí recorregut no només ha permès assolir els objectius plantejats, sinó que ha obert nous horitzons de reflexió i possibles línies futures d'investigació, sempre amb l'esperança de contribuir a una educació més humana, més sensible i més atenta al món interior dels infants.

6.3. Noves línies de recerca

A partir d'aquesta investigació, emergeixen diverses línies de recerca futures que poden ampliar i aprofundir el coneixement en aquest àmbit. En primer lloc, seria molt valuós desenvolupar estudis longitudinals que permetin observar com evoluciona l'expressió gràfica dels infants al llarg del temps i com es correlaciona amb les seves vivències emocionals i socials. Aquesta mirada cronològica podria aportar evidències més sòlides sobre els canvis en la producció gràfica en situacions de benestar o vulnerabilitat.

En segon lloc, seria pertinent explorar la implementació d'un protocol específic per a l'ús educatiu dels tests projectius a les escoles, que inclogués orientacions per a la seva aplicació i interpretació, així com vies de derivació quan es detectin possibles senyals d'alerta. Aquesta línia de treball permetria articular millor la col·laboració entre docents, orientadors i psicòlegs escolars.

Finalment, una tercera línia de recerca interessant podria centrar-se en el disseny i avaluació de programes de formació per al professorat en l'àmbit del dibuix com a eina diagnòstica i emocional. Aquests programes haurien d'incloure no només coneixements teòrics sobre el desenvolupament gràfic i les tècniques projectives, sinó també estratègies pràctiques per treballar l'expressió emocional dins l'aula, des d'una pedagogia de la cura i l'escolta activa.

6.4. Reflexió personal sobre la vostra experiència al realitzar el TFG

L'elaboració d'aquest treball de fi de grau ha estat un viatge intens, ple de dubtes, descobertes i emocions. Sense cap mena de dubte, ha estat un dels processos més exigents i, alhora, més transformadors de la meua etapa universitària. Més enllà dels coneixements teòrics que he adquirit, aquest treball m'ha ajudat a créixer com a persona i com a futura mestra, enfortint una mirada educativa que vol anar més enllà de la superfície i posar el benestar emocional dels infants al centre de tot.

Durant aquest procés, he desenvolupat habilitats essencials: des de la formulació d'una pregunta rellevant fins a la construcció d'un marc teòric coherent i el disseny d'una

metodologia significativa. Però, sobretot, he après a mirar, escoltar i sentir amb més profunditat. El moment més colpidor ha estat, sens dubte, entrar en contacte amb els dibuixos dels infants. Darrere de cada traç, de cada color i espai en blanc, hi he descobert mons emocionals silenciosos, però plens de veritat. Aquesta experiència m'ha commogut profundament, fent-me més conscient de la responsabilitat que tenim com a docents d'observar amb ulls atents i cor obert.

Les entrevistes amb docents i professionals també han estat una font d'aprenentatge i inspiració. Han posat veu a una realitat complexa i, alhora, molt humana. M'han fet entendre que detectar i acompanyar el malestar emocional dins l'aula no és fàcil, però sí urgent i necessari. Aquest treball m'ha permès, a més, comprendre el valor de la col·laboració entre disciplines: l'educació, la psicologia, el treball social... tots camins que, quan es troben, poden construir entorns més segurs i empàtics per als infants.

A l'àmbit personal, aquest TFG ha estat una trobada amb la meva vocació més profunda. Aquella nena que somiava en ser mestra ara comença a fer realitat aquest somni, però ho fa amb una mirada més crítica, madura i compromesa. Em sento profundament agraïda per tot el que he viscut: per les persones que han col·laborat, per les reflexions compartides i, especialment, pels infants, que amb els seus dibuixos m'han recordat que l'educació no només és coneixement, sinó també cura, tendresa i escolta. Aquest treball no ha estat només un projecte acadèmic, sinó una experiència vital que, sens dubte, duré sempre amb mi en el cor i en la meva pràctica com a mestra.

Sé que aquest treball no s'acaba aquí. És només l'inici d'un camí que vull continuar recorrent. Somio amb el dia en què el dibuix tingui l'espai i el reconeixement que es mereix dins les aules, no només com una activitat artística, sinó com una eina essencial per escoltar i entendre els infants. Desitjo que aquesta mirada sensible que he començat a construir pugui transformar-se, amb el temps, en pràctica real, en acompanyament conscient i en educació amb ànima. Aquest treball ha estat molt més que una recerca: ha estat una promesa.

7. REFERÈNCIES

- Alvarado, H. (2020, 14 de febrer). *Expressant les emocions a través del dibuix*. Criatures.
https://criatures.ara.cat/infancia/expressant-emocions-traves-del-dibuix_1_1202253.html
- Arnás, M. (2025, 17 de gener). *Macarena Arnás, psicògrafa: "A través de los dibujos, los niños reflejan emociones y lo que no logran verbalizar"*. El País.
<https://elpais.com/mamas-papas/expertos/2025-01-17/macarena-arnas-psicografologa-a-trav-es-de-los-dibujos-los-ninos-reflejan-emociones-y-lo-que-no-logran-verbalizar.html>
- Bolen, R. M. (2005). Attachment and family violence: complexities in knowing. *The International Journal*, 10(1–2), 845–853.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0145213405001547?via%3Dihub>
- Caroff, A., Giraud, B., Soyez, S., & Thoumy, H. (1971). G.-H. Luquet et le dessin enfantin. *Bulletin de psychologie*, 24(292), 752–754.
https://www.persee.fr/doc/bupsy_0007-4403_1971_num_24_292_1542
- Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (2001). Diverse patterns of neuroendocrine activity in maltreated children. *Development and Psychopathology*, 13(4), 677–693.
<https://www.scrip.org/journal/paperinformation?paperid=117407>
- Diputació de Cádiz. (2018). *Espacio de Arteterapia*. Cristina Outón: Arteterapia: miedos fuera.
<https://www.dipucadiz.es/cultura/fomento-y-promocion-cultural/artes-visuales/detalle/Espacio-de-Arteterapia.-Cristina-Outon-Arteterapia-miedos-fuera>
- El Parque de las Emociones. (2024). *Rasgos gráficos de temor e inseguridad en los dibujos de los niños*.
<https://elparquedelasemociones.com/recursos-educativos/dibujos-infantiles/rasgos-graficos-d-e-temor-e-inseguridad-en-los-dibujos-de-los-ninos>
- Escola de Salut SJD. (2022, 23 d'octubre). *El dibuix infantil: un reflex de les emocions del nen*. Escola de Salut de l'Hospital Sant Joan de Déu.
<https://escolasalut.sjdhospitalbarcelona.org/ca/consells-salut/aprenentatge/dibuix-infantil-reflex-emocions-nen>
- Ferrer, M. (2019). *El dibuix, eina i recurs pel desenvolupament de l'infant a Educació Infantil i Primària*. Universitat de les Illes Balears.

https://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/154591/Noguera_Ferrer_Melsion.154591pdf.pdf?sequence=3

Fundesplai. (2022). *Guia d'activitats d'educació emocional*.

<https://fundesplai.org/banc-recursos/recurs/guia-dactivitats-deducacio-emocional/>

García, I. (1975). *El dibujo infantil*. [Tesina de licenciatura, Universidad Pontificia de Salamanca]. <http://hdl.handle.net/11162/27272>

Guerri, M. (2023, 18 maig). *Test Gráfico del Dibujo de la Figura Humana (DFH), qué es y cómo se interpreta*. PsicoActiva.

<https://www.psicoactiva.com/blog/test-grafico-del-dibujo-de-la-figura-humana-dfh-que-es-y-como-se-interpreta/>

Hammer, E. F. (1982). *Test proyectivos gráficos*. Editorial Paidós.

<https://www.fre.uyla/8647a8fc/hammer.pdf>

Jiménez, M. S. (2023, 19 de novembre). *El dibuix: el subconscient dels més petits*. Educat.

<https://www.educat.cat/blog/el-dibuix-el-subconscient-dels-mes-petits/>

Lowenfeld, V. (1958). *El niño y su arte*. Buenos Aires: Kapelusz.

Lowenfeld, V., & Brittain, W. L. (1980). *Desarrollo de la capacidad creadora*. Buenos Aires: Editorial Kapelusz.

Muñoz, L. (2018). *El dibujo como fuente de desarrollo en la educación emocional*. [Treball de Fi de Grau, Universitat de Jaén].

<https://crea.ujaen.es/items/45b3fe92-0634-420b-8c05-3c9091c7ff68>

Neuroeducador.com. (2024, 14 de decembre). *El Impacto del Arte en el Desarrollo Cognitivo y Emocional de los Estudiantes*.

https://www.neuroeducador.com/desarrollo-cognitivo/el-impacto-del-arte-en-el-desarrollo-cognitivo-y-emocional-de-los-estudiantes/?utm_source=

Niz, I. (2020). *Estudio y análisis del dibujo infantil en un contexto escolar y desde un enfoque evolutivo*. [Treball de Fi de Grau, Universitat de La Laguna].

<http://riull.ull.es/xmlui/handle/915/19529>

Puigserver, A. M. (2017). *El maltractament infantil: una revisió de les seves conseqüències en l'àmbit escolar* [Treball de Fi de Grau, Universitat de les Illes Balears].

https://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/146028/Gil_Puigserver_Aina_Maria.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Perova, O. (2023, 20 de gener). *El dibuix dels nens, què ens diu?* Canvis.

<https://www.canvis.es/ca/el-dibuix-dels-nens-que-ens-diu/>

Psicodiagnosis.cat. (2025). *El dibuix infantil i el seu significat*.

<https://www.psicodiagnosis.cat/area-general/altres-temes/el-dibuix-infantil-i-el-seu-significat/index.php>

Querol, S. M., & Paz, M. I. (2005). *Test de la persona bajo la lluvia: adaptación y aplicación*. Lugar Editorial.

Simó, N. (2013). *La influència de les arts en el desenvolupament cognitiu i emocional dels infants*. [Treball de Fi de Grau, Universitat de Vic].

https://repositori.uvic-ucc.cat/bitstream/handle/10854/2582/trealu_a2013_simo_nuria_influenxa_arts.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Viadel, R., & Ramírez, J. J. (2008). *Imágenes de las miradas en el museo: Un fotoensayo descriptivo-interpretativo a partir de Honoré Daumier*. En R. Huerta & R. de la Calle (Eds.), *Mentes sensibles: Investigar en educación y museos* (pp. 97–108). Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat (MuVIM) / Servei de Publicacions, Universitat de València.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4876374>

Viquipèdia. (2025, 18 de març). *Maltractament psicològic*. L'enciclopèdia Lliure.

https://ca.wikipedia.org/wiki/Maltractament_psicol%C3%B2gic

Declaració sobre l'ús de la intel·ligència artificial

Declaro que, en l'elaboració d'aquest Treball de Fi de Grau, he fet un ús puntual de la intel·ligència artificial, concretament de l'eina ChatGPT, i limitat a l'únic propòsit de poder millorar l'enteniment en certes parts del text, així com la seva claredat i llegibilitat. Aquesta eina s'ha utilitzat únicament de foma puntual com a suport posterior a la redacció pròpia del contingut amb la finalitat de facilitar-ne la lectura, sense alterar el fons ni la autoria del treball.

OpenAI. (2024). *ChatGPT* (versió GPT-4.5) [Model de llenguatge gran].

ÍNDEX D'ANNEXOS

Annex 1: Entrevista amb la professora de 2n de primària	1
Annex 2: Entrevista amb la professora de 3r de primària	3
Annex 3: Entrevista amb el professor de 6è de primària	6
Annex 4: Entrevista amb la professora d'atenció a la diversitat de primària	9
Annex 5: Entrevista amb la psicòloga	11
Annex 6: Gràfiques de barres dels resultats del formulari	16
Annex 7: Taules d'indicadors emocionals en el DFH	18

8. ANNEXOS

Annex 1: Entrevista amb la professora de 2n de primària

Bloc 1: Observació i detecció emocional a l'aula

1. Com detecta habitualment que un infant pot estar passant per una situació emocional difícil?

En el dia a dia, estem molt atentes als canvis en la conducta dels infants. Quan un nen o una nena està passant per una situació emocional difícil, acostumen a mostrar senyals com canvis en l'actitud habitual: poden estar més callats del normal, mostrar irritabilitat, tenir dificultats per concentrar-se o fins i tot demanar més atenció física o afectiva. També es poden observar alteracions en el joc, en la interacció amb els companys, o fins i tot una regressió en certes habilitats. Són petits detalls que, si es mantenen al llarg dels dies, poden indicar que alguna cosa els preocupa.

2. Ha viscut alguna situació en què un alumne manifestés malestar emocional de manera no verbal? Com ho va gestionar?

Sí, recordo especialment un cas d'un infant que, sense verbalitzar cap problema, va començar a fer dibuixos molt foscos, amb colors apagats i figures molt petites, sovint soles. També es mostrava molt absent i evadia el contacte amb els companys. En lloc de forçar-lo a parlar, vaig començar a oferir-li espais tranquils, moments de conversa individual i activitats d'expressió artística. Paral·lelament, vaig parlar amb la família per contrastar si hi havia canvis a casa, i es va iniciar una coordinació amb l'EAP per fer un seguiment més acurat.

Bloc 2: Ús del dibuix a l'aula

3. Fa servir activitats de dibuix amb finalitat expressiva o emocional a classe?

Sí, molt sovint. El dibuix és una eina molt poderosa, especialment en aquestes edats, on els infants encara tenen dificultats per posar paraules a les emocions. De manera periòdica, fem activitats com "el dibuix del dia", on poden expressar com se senten, o activitats més guiades com "dibuixa una situació que t'ha fet sentir feliç o trist". També faig servir el dibuix després de situacions intenses (com una baralla o una sortida) per ajudar-los a gestionar i entendre les seves emocions.

4. Creu que els dibuixos dels infants poden reflectir el seu estat emocional? Ens pot posar algun exemple?

Absolutament. Els dibuixos poden revelar molt més del que a vegades ens expliquen amb paraules. Per exemple, una vegada una nena, que habitualment feia dibuixos molt colorits, va començar a fer dibuixos tristos, amb colors freds i persones amb expressions apagades. Al parlar amb ella amb molta calma i respecte, va acabar explicant que estava preocupada per una situació familiar complicada. En aquell cas, el dibuix va ser la porta d'entrada a poder ajudar-la emocionalment.

Bloc 3: Col·laboració amb altres professionals

5. Quan detecta alguna situació de vulnerabilitat, quins passos segueix dins el protocol del centre? Treballa conjuntament amb l'EAP o altres especialistes?

Sí, seguim sempre el protocol establert. El primer pas és observar i documentar de manera continuada allò que ens preocupa. Després, es fa una reunió amb l'equip directiu i, si cal, es parla amb la família per contrastar informació. Si la situació ho requereix, es deriva a l'EAP (Equip d'Assessorament Psicopedagògic), que ens dona suport i orientacions sobre com acompanyar millor l'infant. En alguns casos, també s'activa la coordinació amb serveis socials o altres especialistes externs. Sempre intentem actuar des de la màxima sensibilitat i confidencialitat.

6. Ha compartit mai algun dibuix amb el/la psicopedagog/a del centre per ajudar a valorar una situació?

Sí, en diverses ocasions. Els dibuixos poden ser una eina molt reveladora. Quan detectem un patró de dibuixos preocupants o amb un contingut emocional destacat, els compartim amb el/la psicopedagog/a del centre per poder valorar millor la situació de l'infant. Això ens ajuda a tenir més informació i poder fer una intervenció més encertada i personalitzada.

Bloc 4: Formació i necessitats

7. Considera que els docents reben prou formació per identificar senyals de maltractament emocional o psicològic?

Sincerament, crec que no. La formació inicial sovint es centra en continguts curriculars i metodologies didàctiques, però ens falta més preparació en l'àmbit emocional. El maltractament emocional pot ser molt subtil i difícil de detectar, i sense eines adequades, correm el risc de no veure o malinterpretar senyals importants. Seria molt necessari que aquesta formació fos obligatòria i continuada.

8. Creu que seria útil rebre formació sobre com interpretar els dibuixos dels infants des d'una perspectiva emocional?

Sí, totalment. És una eina que ja fem servir de manera intuïtiva, però amb formació específica podríem interpretar millor allò que els infants expressen i intervenir de manera més adequada. Saber llegir els símbols, els colors, les proporcions o la repetició de certs elements pot ser clau per detectar situacions de risc o malestar que no es verbalitzen.

Bloc 5: Reflexió personal

9. Què recomanaria a futurs docents en relació amb l'acompanyament emocional dels infants dins l'aula?

Els diria que estiguin sempre molt atents al llenguatge no verbal dels infants i que construeixin un vincle de confiança amb ells. Cal crear un clima d'aula segur, on expressar-se emocionalment sigui benvingut. També els recomanaria que no tinguin por de demanar ajuda a altres professionals i que mai subestimïn la importància d'una mirada atenta i empàtica. A vegades, ser aquella persona que escolta pot marcar una gran diferència en la vida d'un infant.

10. Li sembla útil introduir el dibuix com a eina de detecció i expressió emocional a les escoles?

Sí, no només em sembla útil, sinó necessari. El dibuix és una forma natural d'expressió per als infants, especialment en les primeres etapes educatives. És una eina que permet arribar a emocions que encara no poden verbalitzar, i ens ajuda a comprendre millor el seu món intern. A més, fomenta la creativitat, la consciència emocional i pot servir com a canal d'alliberament emocional. Tant per prevenir com per intervenir, és una eina molt potent dins de l'aula.

Annex 2: Entrevista amb la professora de 3r de primària

Bloc 1: Observació i detecció emocional a l'aula

1. Com detecta habitualment que un infant pot estar passant per una situació emocional difícil?

Normalment, ho noto quan hi ha un canvi en el comportament. Per exemple, si un infant que era molt participatiu deixa de parlar gaire, o si un nen que era tranquil comença a mostrar més nerviosisme o frustració. També em fixo molt en com interactuen amb els companys o si eviten certes activitats. No sempre és fàcil saber si es tracta d'un problema emocional, però amb el temps vas veient quan alguna cosa no va bé.

2. Ha viscut alguna situació en què un alumne manifestés malestar emocional de manera no verbal? Com ho va gestionar?

Sí, una vegada un alumne va començar a posar-se a plorar sovint sense explicar gaire el motiu. No volia parlar-ne i només deia que estava cansat o que li feia mal la panxa. En aquell moment vaig parlar amb la família i també amb l'orientadora del centre per veure com podíem ajudar-lo. A l'aula vaig intentar donar-li més espais tranquils i mostrar-li que podia confiar en mi si volia parlar.

Bloc 2: Ús del dibuix a l'aula

3. Fa servir activitats de dibuix amb finalitat expressiva o emocional a classe?

No les faig de manera específica per a les emocions, però sí que fem activitats de dibuix com a part del treball de llengua, plàstica o projectes. De vegades sí que aprofitem dies especials com "el dia de les emocions" per fer algun dibuix relacionat amb com ens sentim, però no és una activitat fixa o freqüent.

4. Creu que els dibuixos dels infants poden reflectir el seu estat emocional? Ens pot posar algun exemple?

Crec que sí, tot i que no sé interpretar-los gaire bé. El que més noto són els **colors**. Si un infant sempre feia dibuixos molt alegres i de sobte comença a fer servir només negre, gris o vermell fosc, és una cosa que em fa pensar. Una vegada, una nena em va entregar un dibuix tot negre i em va dir que estava enfadada. Això em va ajudar a parlar amb ella i entendre què li estava passant.

Bloc 3: Col·laboració amb altres professionals

5. Quan detecta alguna situació de vulnerabilitat, quins passos segueix dins el protocol del centre? Treballa conjuntament amb l'EAP o altres especialistes?

Sí, si veig que hi ha un cas que em preocupa, primer ho comento amb l'equip directiu i amb l'orientadora o psicopedagoga del centre. També parlem amb la família per veure si hi ha informació que ens pugui ajudar. Si cal, s'activa l'EAP i es fan reunions per fer un seguiment conjunt. Intentem estar molt coordinades.

6. Ha compartit mai algun dibuix amb el/la psicopedagog/a del centre per ajudar a valorar una situació?

No de manera formal, però sí que alguna vegada he ensenyat un dibuix a l'orientadora perquè

em cridava l'atenció per l'ús dels colors o pel contingut. No sé com interpretar els dibuixos, però quan alguna cosa em sembla fora del normal, ho comento per si pot ser una pista més.

Bloc 4: Formació i necessitats

7. Considera que els docents reben prou formació per identificar senyals de maltractament emocional o psicològic?

No gaire. Crec que ens falta més formació específica en aquest tema. De vegades tenim xerrades puntuals, però no ens sentim del tot preparats per detectar segons quines situacions. Moltes coses les fem per intuïció i per experiència, però seria molt útil tenir més eines i recursos per saber com actuar i què observar.

8. Creu que seria útil rebre formació sobre com interpretar els dibuixos dels infants des d'una perspectiva emocional?

Sí, molt. Jo mateixa no sé gaire com fer-ho, només em fixo en els colors o si hi ha alguna cosa que em sembla molt fora del normal. Si tinguéssim formació, segur que podríem aprofitar millor el dibuix com a eina per entendre els infants i ajudar-los millor.

Bloc 5: Reflexió personal

9. Què recomanaria a futurs docents en relació amb l'acompanyament emocional dels infants dins l'aula?

Els diria que escoltin molt i que estiguin atents a com se senten els nens. A vegades, el més important no és tant el que diuen, sinó com actuen. També recomanaria que tinguin molta paciència, que intentin generar un ambient segur i que no tinguin por de demanar ajuda als equips d'orientació. Acompanyar emocionalment és una part molt important de la feina, tot i que no sempre ens l'ensenyen.

10. Li sembla útil introduir el dibuix com a eina de detecció i expressió emocional a les escoles?

Sí, crec que pot ser molt útil, sobretot perquè als infants els costa posar en paraules com se senten. El dibuix pot ser una manera més natural perquè expressin emocions que no saben explicar. Jo no sé interpretar gaire bé els dibuixos, però estic segura que poden donar molta informació si se sap llegir bé.

Annex 3: Entrevista amb el professor de 6è de primària

Bloc 1: Observació i detecció emocional a l'aula

1. Com detecta habitualment que un infant pot estar passant per una situació emocional difícil?

En aquesta etapa, els infants ja han après a controlar més les seves expressions emocionals, i això fa que els senyals siguin menys evidents que a cicles més inicials. El que acostumo a observar són canvis subtils, però significatius en el comportament: disminució en el rendiment acadèmic, aïllament dels companys, irritabilitat, pèrdua d'interès en activitats que abans gaudien o fins i tot respostes agressives o defensives davant situacions quotidianes. També noto que alguns infants intenten “fer veure” que tot va bé, però a través del to de veu, la mirada o el llenguatge corporal es poden detectar petits indicis que alguna cosa no està en equilibri. És clau tenir una observació continuada i personalitzada de cada alumne.

2. Ha viscut alguna situació en què un alumne manifestés malestar emocional de manera no verbal? Com ho va gestionar?

Sí, recordo especialment el cas d'un alumne que va començar a mostrar una actitud molt distant, evitava participar i els seus escrits tenien un to clarament pessimista. Tot i que no verbalitzava el seu malestar, la seva expressió facial i la manera com es relacionava parlaven per ell. Vaig intentar apropar-m'hi progressivament, oferint espais de conversa individual on se sentís segur per parlar. També vaig implicar l'equip d'orientació del centre i vam establir una col·laboració estreta amb la família. L'infant va acabar expressant que estava vivint una situació familiar molt complexa i, gràcies a la detecció inicial, es va poder fer un acompanyament emocional molt més acurat.

Bloc 2: Ús del dibuix a l'aula

3. Fa servir activitats de dibuix amb finalitat expressiva o emocional a classe?

Sí, tot i que a 6è els infants ja comencen a sentir-se una mica “grans” per aquestes activitats, trobo molt útil continuar treballant l'expressió emocional a través del dibuix. Quan plantejo activitats artístiques amb un objectiu emocional, intento vincular-les a contextos reals: dibuixar una situació que els fa sentir orgullosos, una escena que els fa por o imaginar un lloc segur on es puguin refugiar. També fem activitats de mandales i creació de còmics personals on poden expressar, de manera més indirecta, emocions o conflictes interns.

4. Creu que els dibuixos dels infants poden reflectir el seu estat emocional? Ens pot posar algun exemple?

Definitivament sí. Els dibuixos són una projecció de l'estat interior, i a vegades el que no s'expressa amb paraules surt en forma d'imatge. Un exemple concret va ser una nena que en diverses activitats dibuixava sempre persones amb expressions molt tristes o enfadades, sovint amb formes molt tancades, figures petites i fons buits. Quan li vaig preguntar, em va dir que no sabia per què ho feia així. Amb l'ajuda de l'orientadora, vam descobrir que hi havia una situació d'angoixa emocional vinculada a la pressió familiar. El dibuix, en aquest cas, va ser una eina de detecció que ens va permetre actuar a temps.

Bloc 3: Col·laboració amb altres professionals

5. Quan detecta alguna situació de vulnerabilitat, quins passos segueix dins el protocol del centre? Treballa conjuntament amb l'EAP o altres especialistes?

Sí, sempre que detectem una situació que pot afectar el benestar emocional d'un alumne, activem el protocol intern del centre. Primer, recollim indicis clars a través de l'observació i, si és necessari, es fa una reunió amb l'equip directiu i la psicopedagoga. Es documenta la situació i es fa una valoració conjunta. Si cal, es deriven les necessitats a l'EAP (Equip d'Assessorament Psicopedagògic) i, en casos més greus, es pot comptar amb serveis socials o altres professionals externs. El treball en xarxa és fonamental per poder donar una resposta adequada i respectuosa amb la situació de l'infant.

6. Ha compartit mai algun dibuix amb el/la psicopedagog/a del centre per ajudar a valorar una situació?

Sí, especialment en aquelles ocasions en què els dibuixos mostren indicis persistents de malestar o simbolismes que no sabem interpretar del tot. En una ocasió, un infant va dibuixar escenes repetitives de conflictes i figures humanes sense rostre. Ens va cridar molt l'atenció, i al compartir-ho amb la psicopedagoga vam poder aprofundir en l'anàlisi del cas i es va valorar una derivació externa. El dibuix, encara que no sigui diagnòstic per si sol, és un recurs valuós per obrir línies d'observació i reflexió.

Bloc 4: Formació i necessitats

7. Considera que els docents reben prou formació per identificar senyals de maltractament emocional o psicològic?

Sincerament, crec que la formació és insuficient i, sovint, massa general. Ens trobem en

situacions molt complexes on es requereix una mirada molt fina i una capacitat d'anàlisi emocional que no sempre hem rebut en la nostra formació inicial. A més, el maltractament emocional no sempre es manifesta de manera evident, i cal estar molt ben preparat per diferenciar entre senyals passatgers i signes d'alarma real. Necessitem formacions específiques, actualitzades i basades en casos pràctics que ens ajudin a prendre decisions fonamentades.

8. Creu que seria útil rebre formació sobre com interpretar els dibuixos dels infants des d'una perspectiva emocional?

Sí, absolutament. Crec que és una formació molt necessària, sobretot si volem fer servir el dibuix com a eina d'observació real. Ara mateix, molts mestres tenim intuïcions, però no prou criteris per interpretar simbologia, ús dels colors, proporcions o repeticions. Amb una bona formació, podríem detectar més precoçment situacions de patiment emocional i, sobretot, podríem oferir als infants una via d'expressió segura i acollidora.

Bloc 5: Reflexió personal

9. Què recomanaria a futurs docents en relació amb l'acompanyament emocional dels infants dins l'aula?

Els recomanaria que no oblidin que abans d'ensenyar, cal acollir. Els infants no poden aprendre si no se senten bé, si no tenen un entorn segur emocionalment. L'acompanyament emocional ha de formar part del dia a dia, no pot ser una activitat puntual. També els animaria a escoltar sense pressa, a observar amb empatia i a validar les emocions dels infants sense jutjar-les. I sobretot, que no tinguin por de dir "no ho sé" i buscar suport en altres professionals quan ho necessitin.

10. Li sembla útil introduir el dibuix com a eina de detecció i expressió emocional a les escoles?

Sí, i encara afegiria que no només és útil, sinó que és una eina molt poderosa quan es fa amb intenció i coneixement. El dibuix és una forma natural d'expressió per als infants, i fins i tot a 6è, quan sembla que ja no hi donen tanta importància, continua sent un canal segur per expressar emocions complexes. Pot ser una finestra al món intern de l'alumnat, i ens pot ajudar a entendre millor les seves vivències, pors, desitjos i necessitats. A més, fomenta l'escolta activa, la reflexió i la comunicació no violenta. Per tot això, crec que hauria de tenir un lloc estable dins del currículum emocional de l'escola.

Annex 4: Entrevista amb la professora d'atenció a la diversitat de primària

Bloc 1: Observació i detecció emocional a l'aula

1. Com detecta habitualment que un infant pot estar passant per una situació emocional difícil?

En el context de l'educació especial, l'observació constant és essencial. Sovint, els infants amb dificultats no expressen el seu malestar verbalment, així que m'atenc molt als canvis de conducta, en el to de veu, la manera de jugar, els dibuixos, el nivell d'energia o fins i tot les repeticions en el llenguatge. També observo molt com reaccionen davant petites frustracions o si eviten activitats concretes. El seu cos parla, i les seves produccions, com el dibuix, són una finestra molt clara del seu món intern.

2. Ha viscut alguna situació en què un alumne manifestés malestar emocional de manera no verbal? Com ho va gestionar?

Sí, diverses vegades. Recordo especialment un nen amb TEA que dibuixava cada dia un mateix escenari: una casa trencada i una figura molt petita envoltada de cercles negres. No deia res, però aquells dibuixos ens van fer sospitar. En parlar-ho amb la psicòloga de l'EAP i amb la família, vam descobrir que estava vivint una situació de separació molt conflictiva a casa. Gràcies al dibuix vam tenir una pista per acompanyar-lo millor i establir un pla d'intervenció emocional adaptat a les seves necessitats.

Bloc 2: Ús del dibuix a l'aula

3. Fa servir activitats de dibuix amb finalitat expressiva o emocional a classe?

Sí, molt sovint. El dibuix forma part del nostre dia a dia com a eina terapèutica i comunicativa. Sempre proposo espais de dibuix lliure, i sovint fem activitats dirigides on demano, per exemple: "Dibuixa què et fa por", "Dibuixa la teva família com si fossin animals", o "Fes un dibuix de quan estàs molt content". El més important és no jutjar mai el dibuix i oferir un espai segur on l'infant senti que pot expressar-se amb llibertat. També permet que alumnes que no tenen llenguatge oral puguin mostrar el seu món emocional sense haver de verbalitzar-lo.

4. Creu que els dibuixos dels infants poden reflectir el seu estat emocional? Ens pot posar algun exemple?

Sens dubte. El dibuix és un llenguatge simbòlic potentíssim. Fa anys que m'interesso per aquest tema i he llegit molt sobre la simbologia de les formes, la força del traç, la posició dels

elements, els colors... Recordo una nena que sempre dibuixava figures sense mans. Després de treballar-ho amb la psicòloga, vam veure que era un signe de manca de control o inseguretat. Un altre infant dibuixava sempre ell mateix molt petit a una cantonada del full, i això reflectia el sentiment de desvaloració o d'invisibilitat. Cada dibuix és una història. Quan es mira amb respecte i coneixement, pot ser una eina de diagnòstic emocional increïble.

Bloc 3: Col·laboració amb altres professionals

5. Quan detecta alguna situació de vulnerabilitat, quins passos segueix dins el protocol del centre? Treballa conjuntament amb l'EAP o altres especialistes?

Sí, la col·laboració amb l'EAP és constant. Sempre que detectem un possible malestar o alguna conducta preocupant, ho registrem i ho compartim amb la coordinació pedagògica i l'orientadora. En casos específics, compartim dibuixos i altres evidències amb l'EAP per fer una valoració més completa. També treballem molt en xarxa amb psicòlegs, logopedes o fins i tot serveis socials, segons la gravetat de la situació. És fonamental sentir que no estem sols com a docents i que podem comptar amb una mirada especialitzada.

6. Ha compartit mai algun dibuix amb el/la psicopedagog/a del centre per ajudar a valorar una situació?

Moltes vegades. Tinc una carpeta amb dibuixos que guardem com a registre evolutiu dels infants. Quan veiem que un patró es repeteix o apareixen elements que ens criden l'atenció (per exemple, figures decapitades, ús repetitiu de colors foscos, absència de la figura materna o paterna, etc.), ho analitzem juntes. A partir d'aquí, podem establir hipòtesis, parlar amb la família i, si cal, derivar el cas. El dibuix ens ajuda a validar el que sospitem o a obrir camins de comprensió que d'una altra manera no serien possibles.

Bloc 4: Formació i necessitats

7. Considera que els docents reben prou formació per identificar senyals de maltractament emocional o psicològic?

No, gens ni mica. És un buit important en la nostra formació inicial i continuada. I el problema és que, sense formació, podem passar per alt senyals molt clars, o bé interpretar erròniament certes conductes o produccions. Els mestres necessitem eines per mirar més enllà del que es veu a simple vista. La formació en detecció precoç de maltractament emocional i en expressió no verbal és urgent i necessària.

8. Creu que seria útil rebre formació sobre com interpretar els dibuixos dels infants des d'una perspectiva emocional?

Sí, i tant. De fet, jo ho he fet per iniciativa pròpia. He llegit autors com **Machover**, **Lowenfeld** o **Luquet**, i també llibres més recents que parlen sobre l'art-teràpia i la interpretació simbòlica dels dibuixos infantils. Aquesta formació m'ha ajudat a entendre millor el que em comuniquen els infants i m'ha dotat d'una sensibilitat més afinada. No es tracta de fer diagnòstics, sinó de tenir una mirada oberta, interpretativa, capaç de captar allò que no es diu però s'expressa clarament sobre el paper.

Bloc 5: Reflexió personal

9. Què recomanaria a futurs docents en relació amb l'acompanyament emocional dels infants dins l'aula?

Els diria que no oblidin mai que darrere de cada conducta hi ha una emoció. Que mirin amb ulls de comprensió, no de càstig. Que s'escoltin a ells mateixos i que es formin constantment, perquè la realitat emocional de l'aula és cada cop més complexa. I sobretot, que facin servir recursos com el dibuix, l'art o el joc com a llenguatges naturals dels infants. Són ponts que connecten amb el seu món interior d'una manera suau i respectuosa.

10. Li sembla útil introduir el dibuix com a eina de detecció i expressió emocional a les escoles?

No només em sembla útil, sinó que crec que hauria de ser estructural. El dibuix és molt més que una activitat artística; és una forma de comunicació profunda. En infants que no poden expressar amb paraules el que senten, el dibuix és veu. Cal que les escoles entenguin això i donin espai, temps i valor a aquestes expressions. Incorporar el dibuix com a eina de detecció emocional ens pot ajudar a prevenir, entendre i acompanyar des del respecte i l'empatia.

Annex 5: Entrevista amb la psicòloga

Bloc 1: Ús del dibuix com a eina diagnòstica

1. Des de la seva experiència professional, considera que el dibuix pot ser una eina útil per detectar indicis de maltractament emocional o psicològic en infants?

Sí, definitivament. Des de la meva experiència, el dibuix és una eina extraordinàriament valuosa per detectar indicis de maltractament emocional o psicològic. Els nens sovint no tenen les eines verbals necessàries per expressar el que estan vivint o sentint, especialment quan es

tracta de situacions difícils, com poden ser la negligència, l'abús o altres formes de maltractament emocional. El dibuix els permet externalitzar les seves emocions, no només a través de les formes i figures, sinó també en els colors, la proporció, la posició i fins i tot en l'ambient que creen al voltant de les figures. A través de l'anàlisi de certes característiques dels dibuixos, podem identificar discrepàncies en la percepció de si mateixos, de les seves relacions familiars, o fins i tot detectar senyals d'angoixa i por.

Els elements que cal observar en els dibuixos poden revelar profundament l'estat emocional d'un nen. Quan un infant no parla directament del seu malestar, el dibuix actua com una forma indirecta i segura d'expressar-ho, perquè moltes vegades el dibuix és una manera inconscient de canalitzar sentiments intensos. Per exemple, figures desproporcionades, o absència de detalls com les mans o els ulls, poden indicar una sensació de desconexió emocional, inseguretat o manca d'autoconeixement. Per tant, el dibuix actua com una finestra a la seva percepció interna i ens ajuda a detectar indicis que, d'altra manera, podrien quedar ocults.

2. Ha utilitzat o coneix l'aplicació de tècniques projectives com el test de la figura humana o el test de la persona sota la pluja? Amb quina finalitat?

Sí, conec i faig servir diverses tècniques projectives com el Test de la Figura Humana i el Test de la Persona sota la Pluja, que són dues eines de gran utilitat per avaluar l'estat emocional i psicològic dels infants. Aquestes tècniques tenen com a objectiu obtenir informació sobre com l'infant es veu a ell mateix, com percep el seu entorn i com respon als factors d'estrès o inseguretat. El Test de la Figura Humana és fonamental per detectar com l'infant es percep físicament i emocionalment. Els infants que tenen una imatge de si mateix amb una figura humana disfuncional o desproporcionada poden estar mostrant un malestar profund, com una baixa autoestima o una percepció de vulnerabilitat. Per exemple, si un infant dibuixa una figura humana amb els braços excessivament petits o una figura totalment desproporcionada, això pot indicar sentiments d'inseguretat o desconexió amb la seva pròpia identitat. El Test de la Persona sota la Pluja és una tècnica que utilitza el símbol de la pluja per analitzar com els infants perceben les adversitats o les dificultats emocionals. Si un infant dibuixa una persona en una situació de pluja sense cap protecció (com un paraigua o una capa d'aigua), això pot ser indicatiu d'una falta de recursos emocionals per afrontar els problemes o d'una sensació d'abandonament davant les adversitats. Per contra, si el nen dibuixa una figura protegida sota un paraigua o una capa d'abric, pot ser una indicació d'una persona que se sent cuidada i protegida enfront dels problemes.

Les finalitats d'aquests tests són, d'una banda, la identificació de patrons de pensament o conductes que podrien suggerir una problemàtica emocional, i d'altra banda, per establir un primer contacte amb els sentiments de l'infant i veure com es poden abordar aquestes qüestions amb intervencions terapèutiques.

Bloc 2: Anàlisi dels dibuixos infantils

3. Quins elements considera clau a l'hora d'analitzar un dibuix infantil des del punt de vista emocional? (Per exemple: mida, traç, absència de parts corporals, etc.)

Quan analitzem els dibuixos infantils des del punt de vista emocional, hi ha diversos elements clau que cal observar detingudament. Un d'aquests és la mida i la proporció de les figures, ja que poden reflectir la percepció que té l'infant sobre ell mateix o en relació amb els altres. Per exemple, si dibuixa una figura humana molt petita en comparació amb altres elements, com una casa o una flor, això pot indicar una baixa autoestima o una sensació de poca importància. En canvi, una figura humana exageradament gran pot expressar una necessitat de cridar l'atenció o un desig de poder. També és significatiu si la figura està incompleta o li manquen parts del cos, com les mans, els ulls o els peus, ja que això pot denotar desconexió emocional, vulnerabilitat o una sensació de manca de control sobre la pròpia vida. El traç utilitzat és un altre indicador important: un traç fort i ferm pot transmetre seguretat, mentre que un de feble o esborrat pot revelar inseguretat o ansietat. A més, traços desordenats o que no segueixen una línia clara poden reflectir confusió o estrès emocional. Finalment, la ubicació dels elements dins del full també pot oferir pistes sobre l'estat emocional de l'infant; dibuixar figures a la part inferior pot suggerir sentiments d'inferioritat o opressió, mentre que col·locar-les a la part superior pot indicar una sensació d'aïllament o distanciament.

4. Com interpreta l'ús del color en els dibuixos? Pot donar exemples de com els infants poden associar determinats colors a emocions?

L'ús del color és un altre element molt revelador en l'anàlisi dels dibuixos infantils, ja que els colors estan profundament associats a les emocions i sentiments que l'infant vol expressar. El color negre, per exemple, sovint es vincula amb la tristesa, la desesperança o fins i tot l'agressivitat; quan un nen omple grans àrees del dibuix amb aquest color o hi representa figures senceres en negre, pot estar manifestant un malestar emocional, angoixa o una possible depressió. El vermell, en canvi, pot expressar emocions molt intenses com la ira, l'excitació o el dolor, i el seu ús dominant o freqüent en un dibuix pot revelar una activitat emocional elevada,

una tensió interna o una necessitat urgent d'atenció. Pel que fa al color blau, tot i que sovint transmet calma i tranquil·litat, també pot estar associat amb la melancolia o la solitud; si un nen empra únicament tons blaus, podria estar expressant sentiments d'aïllament o trobar consol en un entorn poc estimulants emocionalment. D'altra banda, els colors càlids com el groc o el taronja s'associen habitualment a l'alegria, l'energia i l'optimisme, i quan un infant els fa servir de manera abundant, pot estar transmetent sensacions de seguretat o bé un desig de reforçar la seva connexió emocional amb l'entorn. En definitiva, l'elecció i l'ús dels colors en els dibuixos infantils constitueixen una font d'informació molt valuosa per comprendre l'estat emocional dels infants i com aquests responen a les experiències que viuen.

5. Observa diferències en la manera d'expressar emocions a través del dibuix segons l'edat dels infants?

Sí, hi ha diferències notables en la manera d'expressar emocions a través del dibuix segons l'edat. Amb els nens més petits (de 3 a 5 anys), els dibuixos són més senzills i es poden centrar més en la representació de l'entorn immediat, com la família, les seves joguines o animals que els hi són propers. Els elements emocionals poden ser expressats de manera indirecta, com per exemple mitjançant l'ús d'uns colors intensos o la distorsió d'algunes figures per reflectir malestar. A mesura que els nens creixen, la complexitat dels seus dibuixos augmenta i comencen a introduir més detalls i representacions de relacions socials, com amics o companys de classe. A partir de 8-9 anys, és més fàcil veure la connexió entre el dibuix i les emocions internes de l'infant. Un dibuix de la figura humana amb ombres, postures tancades o ulls mirant cap al terra pot indicar una sensació de baixa autoestima o inseguretat. Amb nens més grans, de 10-12 anys, ja comencen a representar no només la figura humana sinó també escenes de la seva vida emocional, amb contextos socials més amplis. Les figures comencen a mostrar més detalls en termes de relacions, i sovint es poden veure traços més detallats de com l'infant es veu a ell mateix, tant físicament com emocionalment.

Bloc 3: Aplicació en l'entorn educatiu

6. Considera que l'escola és un entorn adequat per aplicar aquest tipus de proves? Quins aspectes s'han de tenir en compte per fer-ho de manera adequada?

Sí, crec que l'escola és un entorn molt adequat per aplicar aquest tipus de proves, sempre que es faci de manera estructurada i respectuosa. Les escoles són l'entorn on els nens passen la major part del seu temps, i on pot ser més fàcil identificar canvis emocionals a través del

comportament i les dinàmiques de grup. A l'aula, si s'acompanya l'activitat de dibuix amb un context segur i de confiança, l'infant pot sentir-se més còmode expressant les seves emocions. És fonamental que les mestres tinguin formació sobre com realitzar aquestes activitats d'una manera adequada. Això implica no només saber interpretar els dibuixos, sinó també crear un ambient tranquil i que no es percebi com una investigació. Això és vital perquè els nens no se sentin pressionats ni estigmatitzats pel que dibuixen.

7. Creu que els docents haurien de tenir formació per interpretar els dibuixos dels seus alumnes? Per què?

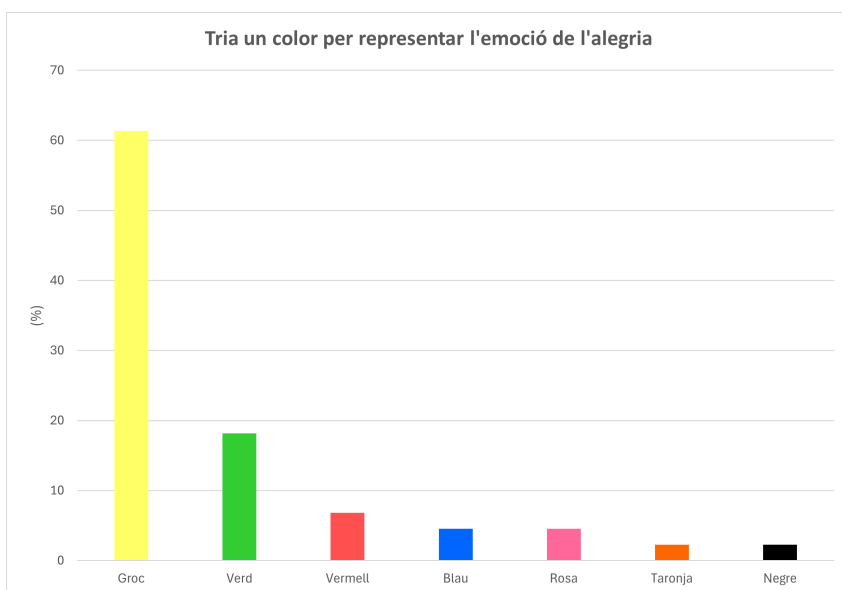
Sí, crec que és fonamental que els docents rebin formació específica per entendre els dibuixos dels seus alumnes. Els mestres són les persones que estan més a prop dels nens en el seu dia a dia i tenen l'oportunitat d'observar canvis en les seves conductes i emocions. Si saben identificar els senyals d'alerta en els dibuixos, poden actuar més ràpidament i derivar els casos sospitosos als especialistes pertinents, com a psicòlegs o treballadors socials. A més, la formació dels docents en aquest àmbit ajuda a crear un ambient escolar més empàtic i conscient de les necessitats emocionals dels infants.

Bloc 4: Experiència professional

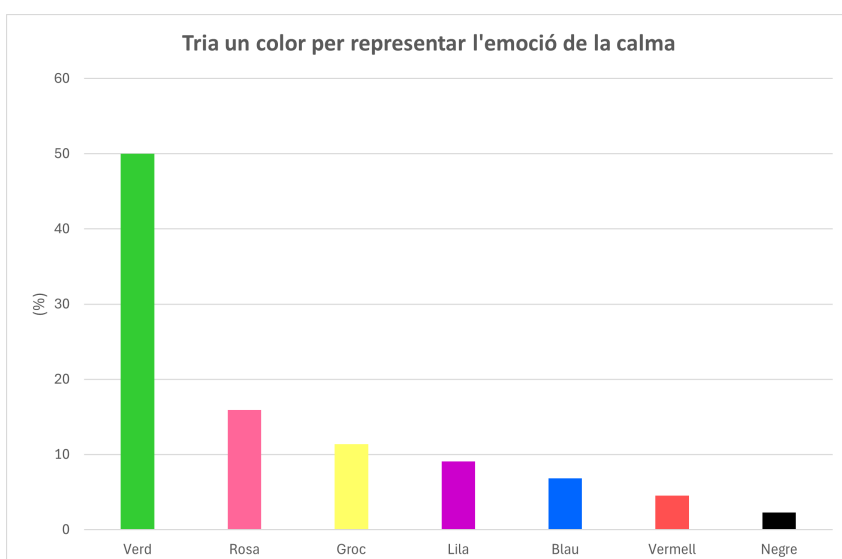
8. Ens podria compartir algun cas (anònim) en què l'expressió gràfica d'un infant hagi estat clau per detectar una situació de malestar emocional?

Sí, recordo un cas molt significatiu d'un nen que semblava estar bé a l'escola, però en els seus dibuixos apareixien figures humanes petites, sovint sense mans, amb el cos molt segmentat, i sempre envoltades d'objectes molt grans i tancats, com murs o cases. A través d'una anàlisi més detallada i de converses amb la tutora, vam identificar que l'infant vivia en una situació familiar complicada, amb tensió emocional a casa. Aquestes representacions gràfiques ens van permetre detectar que l'infant estava en un estat de gran vulnerabilitat emocional.

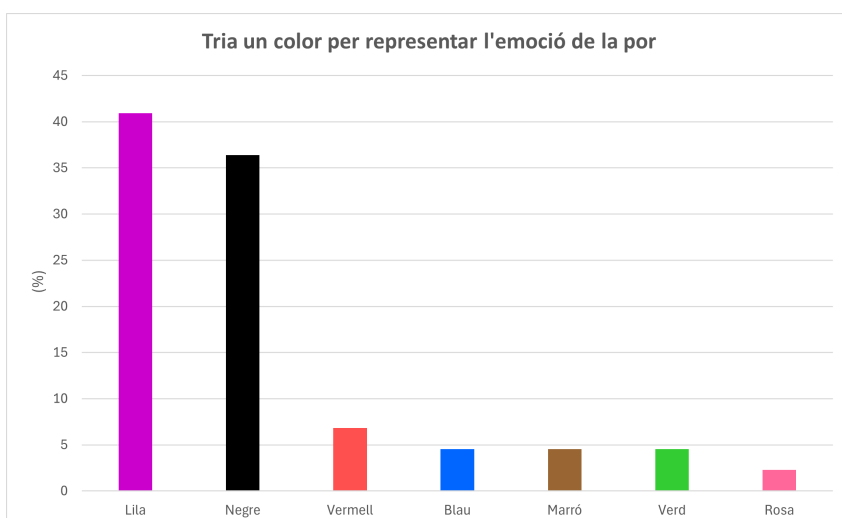
Annex 6: Gràfiques de barres dels resultats del formulari

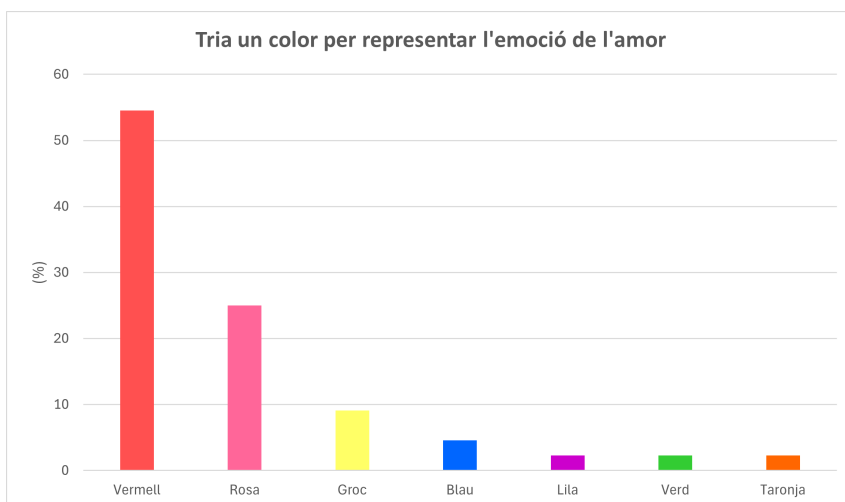
Font: Elaboració pròpia.
Nota: Els percentatges mostrats al gràfic es basen en una base de respostes de 44 observacions.

Font: Elaboració pròpia.
Nota: Els percentatges mostrats al gràfic es basen en una base de respostes de 44 observacions.

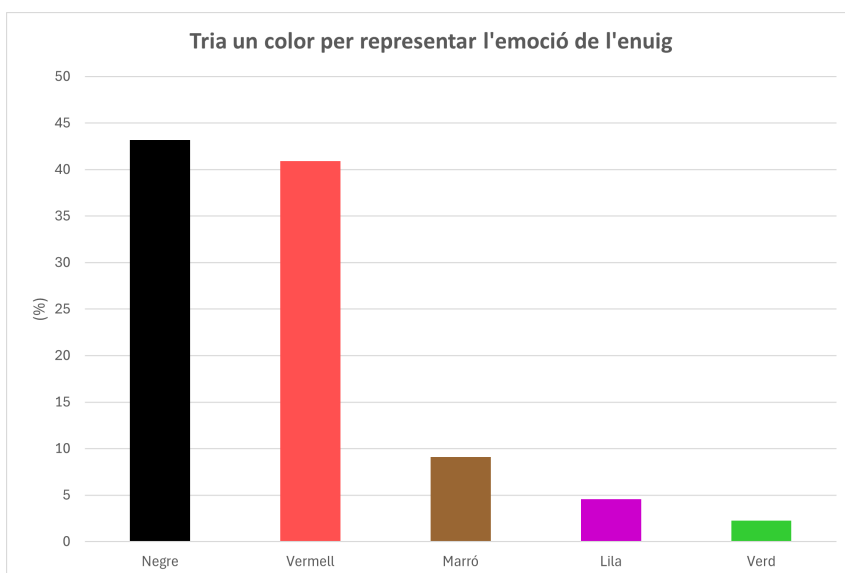

Font: Elaboració pròpia.
Nota: Els percentatges mostrats al gràfic es basen en una base de respostes de 44 observacions.

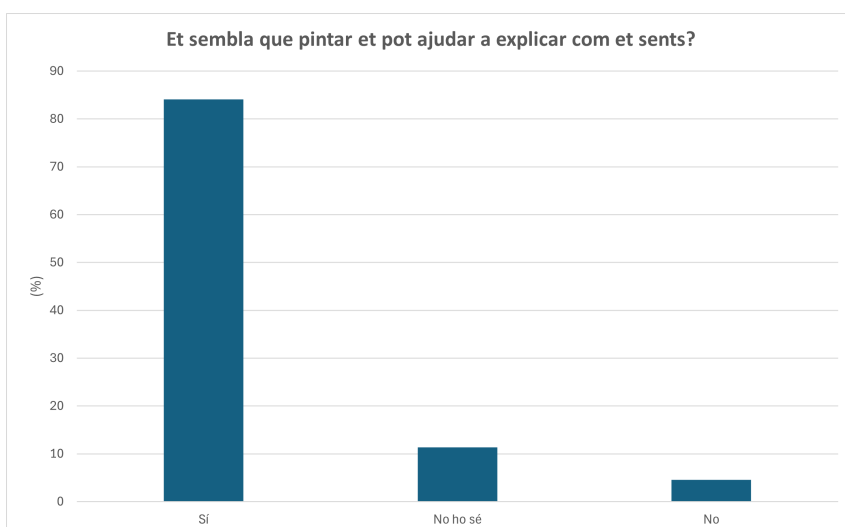
Font: Elaboració pròpia.

Nota: Els percentatges mostrats al gràfic es basen en una base de respostes de 44 observacions.

Font: Elaboració pròpia.

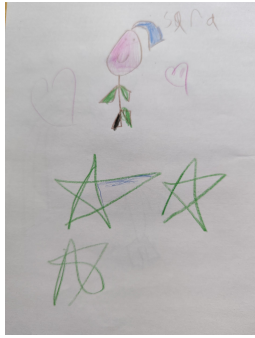
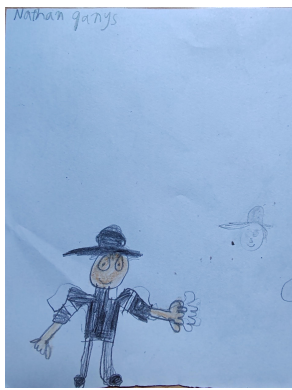
Nota: Els percentatges mostrats al gràfic es basen en una base de respostes de 44 observacions.

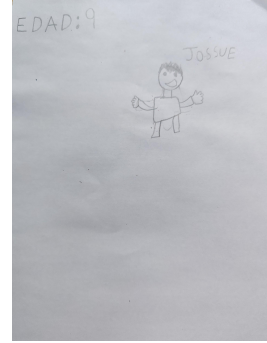
Font: Elaboració pròpia.

Nota: Els percentatges mostrats al gràfic es basen en una base de respostes de 44 observacions.

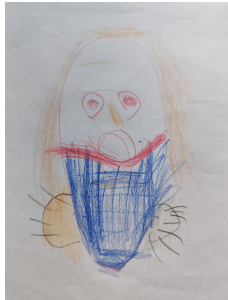
Annex 7: Taules d'indicadors emocionals en el DFH

Test projectiu la figura humana (DFH) Karen Machover			
Autors/es	Anàlisi de les parts	Interpretació	Prova gràfica d'alumnes de 3r i 4t de primària
González (2019)³	Integració pobre de les parts	S'observa en infants majors de 7 anys (nens) i de 6 anys (nenes). Pot indicar manca de maduració, i s'associa a inestabilitat emocional, manca de coordinació psicomotriu i impulsivitat.	
	Ombreig de la cara	Pot afectar tota la cara o només una part (com pigues, galtes o barba, si no és representació real). Relacionat amb alta ansietat i un concepte pobre d'un mateix. Si només afecta una zona, l'ansietat es vincula amb la funció d'aquella part (ex.: front = pensaments, ulls = allò que observa). La cara identifica la persona: cal preguntar-se a qui representa i per què genera tanta ansietat.	
	Ombreig del cos o de les extremitats	Indica ansietat relacionada amb el propi cos. Cal considerar el moment evolutiu (ex.: ansietat temporal durant la pubertat). Si persisteix, pot tenir valor diagnòstic. L'ombra en parts específiques (com braços, cabells o ulls) pot reforçar la percepció de malestar corporal o emocional, especialment si la figura representada és distorsionada o monstruosa.	
	Ombrejat de les mans o del coll	L'ombra a les mans indica ansietat relacionada amb les accions que aquestes realitzen (tocar, agredir, robar) o amb accions rebudes d'altres. L'ombra al coll està vinculada a dificultats en la comunicació i a un gran esforç per controlar els impulsos.	
	Asimetria de les extremitats	Quan els dos braços o les dues cames tenen mides molt diferents, pot indicar agressivitat, poca coordinació o impulsivitat. Sovint s'acompanya d'una inclinació de la figura.	
	Inclinació	Indica inestabilitat emocional, fragilitat i manca d'equilibri. Si la	

³ González, A. (2019). La interpretación del dibujo infantil. Editorial Octaedro.

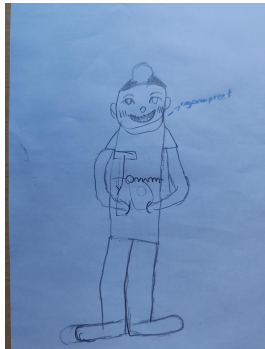
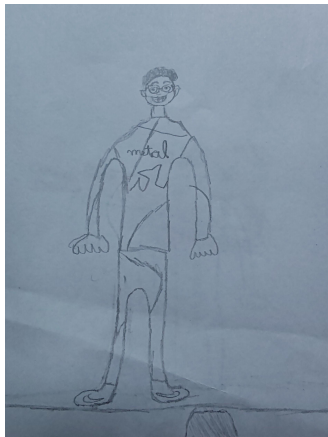
	de la figura	inclinació supera els 15 graus (segons Koppitz), pot ser signe de risc psicològic. Com més inclinada està la figura, major és la inestabilitat. Una inclinació molt pronunciada suggereix que el nen o la nena es troba en una situació emocionalment perillosa.	
	Figura petita	Quan fa menys de 10 cm en paper vertical. Relacionada amb timidesa, inseguretat, retraïment i, de vegades, depressió.	
Hammer (1982) ⁴		Se sent petit, inadaptat, perdut i respon amb sentiments d'inferioritat.	
González (2019)	Figura gran	Més de 23 cm d'alçada. Pot indicar immaduresa o necessitat d'atenció, sovint perquè la persona se sent ignorada o invisible.	
Hammer (1982)		La persona respon a les pressions ambientals amb sentiments d'expansió i agressió.	
González (2019)	Transparències	Es donen quan es veuen parts internes del cos, tot i estar "tapades". Són normals abans dels 8 anys (etapa de pensament màgic). Si persisteixen després d'aquesta edat, poden indicar immaduresa o trastorn mental.	
	Cap petit	Indica sensació de poca intel·ligència o baixa capacitat respecte als altres.	

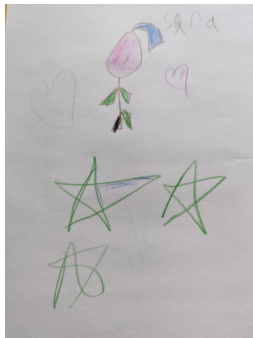
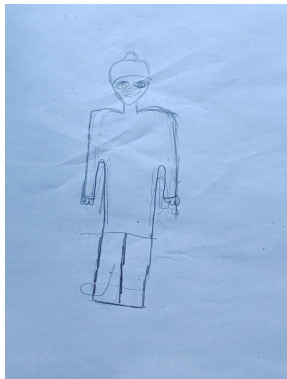
⁴ Hammer, E. F. (1982). *Test proyectivos gráficos*. Editorial Paidós. <https://www.fre.uyl.a/8647a8fc/hammer.pdf>

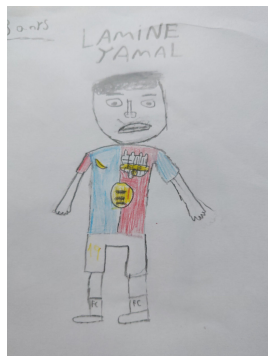
Guerri (2023) ⁵		Baixa autoestima, depressió o aïllament social.	
	Cap gran o accentuada	Necessitat de destacar intel·lectualment o dominar socialment. Pot indicar aprenentatge difícil, narcisisme o vanitat.	
	Cara en blanc (sense trets)	Personalitat asocial.	
González (2019)	Ulls bizcos o desviats	Expressen hostilitat, ràbia o rebel·lia; dificultat per adaptar-se a les normes socials.	
Guerri (2023)	Sense pupil·les	Immaduresa emocional i egocentrisme.	

⁵ Guerri, M. (2023, 18 maig). *Test Gráfico del Dibujo de la Figura Humana (DFH), qué es y cómo se interpreta*. PsicoActiva.

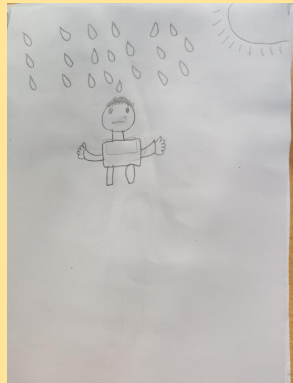
<https://www.psicoactiva.com/blog/test-grafico-del-dibujo-de-la-figura-humana-dfh-que-es-y-como-se-interpreta/>

González (2019)	Dents	S'associen a la ràbia. Com més dents (especialment amb la boca tancada), més intensitat de l'emoció.	
	Braços curts	No arriben a la cintura. Indiquen dificultats per gestionar l'entorn, inseguretat, retraïment i timidesa.	
	Braços llargs	Relacionats amb l'agressivitat. Sovint apareixen amb mans grans o amb formes punxegudes que reforcen aquest significat.	
	Braços pegats al cos	Indiquen rigidesa, dificultats en les relacions i manca de flexibilitat. Sovint es combinen amb braços curts.	
	Mans grans	Relacionades amb activitats problemàtiques (tocar, pegar, robar) i conductes agressives pròpies o del seu entorn. No es consideren les mans amagades darrere del cos, que expressen incapacitat o sensació d'indefensió.	

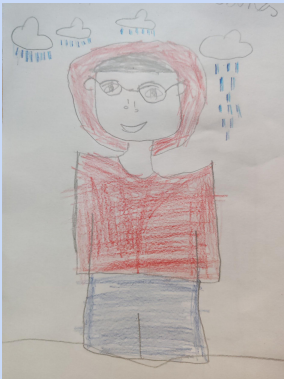
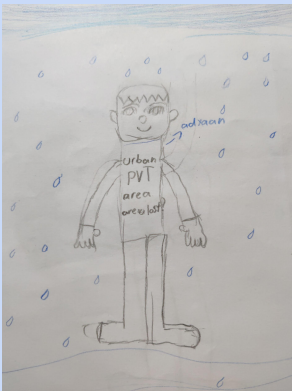
	Cames juntes	Indicador vinculat a la sexualitat, especialment en púbers o adolescents amb ansietat sexual, por a atacs o abusos sexuals.	
	Genitals	Reflecteixen angúnia relacionada amb la sexualitat. Si la figura està vestida, implica transparència.	
	Monstres o figures grotesques	Expressen sensació de ser molt diferent, de no encaixar ni adaptar-se al seu entorn.	
	Dibuix espontani de tres o més figures	Quan la consigna és dibuixar una sola persona, indica immaduresa, privació cultural o possible lesió cerebral.	
	Núvols, pluja, neu o ocells volant	Reflecteixen conflictes ambientals; si estan a sobre de la figura, indiquen que se sent en perill.	
	Omissió dels ulls	Síntoma d'aïllament, angoixa pel que veu o li amaguen; no vol veure o conèixer la realitat dolorosa.	
	Omissió del nas	Associada a conducta tímida, vinculada a la sexualitat; en adults pot indicar sentiments de culpa.	

	Omissió de la boca	Indica angouxa relacionada amb parlar, alimentar-se o sexualitat; pot reflectir incapacitat o rebuig a comunicar-se.	
	Omissió del cos	Indica discapacitat mental o psicopatologia; quan el cos falta o extremitats surten del cap.	
	Omissió dels braços	Reflecteix angouxa per les activitats que es fan amb els braços, com en alguns dibuixos sense braços.	
	Omissió de les cames	Indica intensa angouxa i inseguretat; la persona se sent incapacitada i perduda. Exemple: nen que ha patit abús sexual dibuixa sense cames i amb altres indicadors de risc (genitals, mans grans).	
	Omissió dels peus	També reflecteix inseguretat i desvalguda, però en menor grau que l'omissió de les cames.	
	Omissió del coll	Indica immaduresa, impulsivitat i poc control intern; rellevant en nens a partir de 9-10 anys.	
	Ombreig dels ulls	Reflecteix ansietat relacionada amb el sentit de la vista; pot indicar que el nen veu alguna cosa que li provoca ansietat o que necessita veure alguna cosa que li està prohibida.	
	Omissió de les mans	Assenyala problemes que el nen se sent incapaç de resoldre; pot	

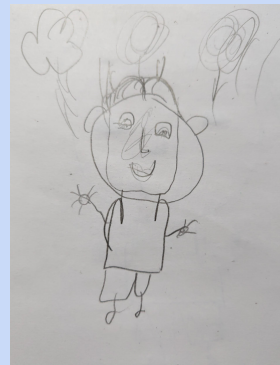
		faltar només la mà o tot el braç, sent més greu l'absència total del braç.	
Guerri (2023)	Tipus de celles	• Celles molt accentuades: indiquen apassionament i vehemència. • Celles fines i cuidades: reflecteixen delicadesa. • Celles molt separades i corbes: suggereixen superficialitat.	
	Accessoris i roba	• Botons abundants o sense sentit: immaduresa, dependència materna. • Butxaques grans: culpa, necessitat de protegir la intimitat. • Cinturons: marcatge de la zona sexual. • Armes, cigarretes, pipes: preocupacions sexuals.	

Test projectiu la persona sota la pluja				
Autors/es	Criteris	Indicador	Interpretació	Prova gràfica d'alumnes de 3r i 4t de primària
Colombo, et al., (2009) ⁶		Dibuix petit	Timidesa, inseguretat, retraïment, baixa autoestima, dependència i falta de control	
Querot & Paz	Mida del dibuix	Dibuix mitjà	Persona equilibrada, percepció adequada d'un/a mateix/a	

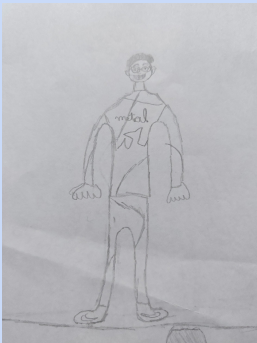
⁶ Colombo, R. I., Beigbeder de Agosta, C., & Barilari, Z. (2013). *Indicadores de abuso y maltrato infantil en la prueba gráfica. Persona bajo la lluvia* (4ª ed.). Cauquen Editora.
https://bienestaryproteccioninfantil.es/wpfd_file/indicadores-de-abuso-y-maltrato-infantil-en-la-prueba-grafica-per-sona-bajo-la-lluvia-4a-edicion/

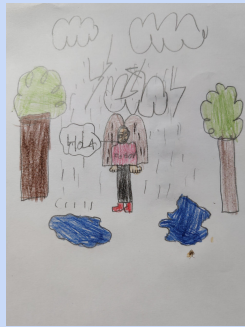
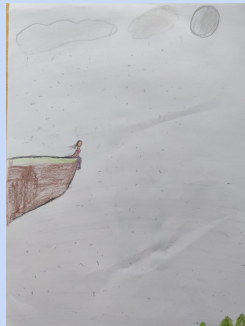
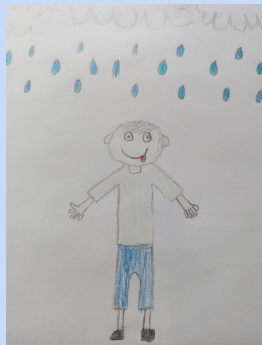
(2005) ⁷		Dibuix gran	Necessitat de mostrar-se, teatralitat, possible agressivitat.	
		Dibuix molt gran (dues fulles)	Compensació per inseguretat, megalomania, percepció inadequada del jo.	
	Ubicació al full	Part superior	Idealisme, espiritualitat, elevació del pensament.	
		Part inferior	Connexió amb el concret, tendència depressiva o addiccions.	
		Part dreta	Orientació cap al futur, acció, confiança, ambició.	
		Part esquerra	Introversió, passat, inseguretat, tendència depressiva.	
		Centre	Bon ajust a la realitat, equilibri emocional	
	Tipus de traç	Traç ferm i harmoniós	Persona sana i segura de si mateixa.	

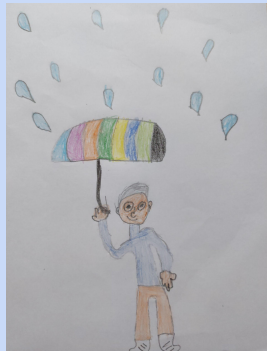
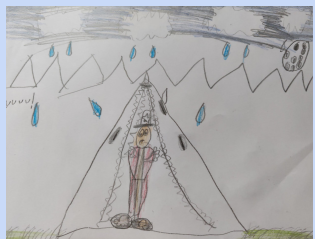
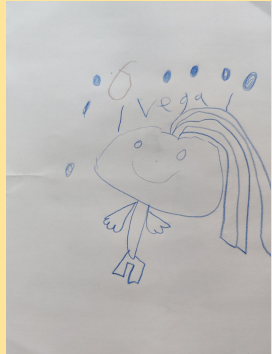
⁷ Querol, S. M., & Paz, M. I. (2005). Test de la persona bajo la lluvia: adaptación y aplicación. Lugar Editorial.

		Traç interromput	Ansietat, inseguretat, fatiga, estrès, possible col·lapse emocional.	
		Traç corbat o arrodonit	Trets femenins, sensibilitat, dependència, actitud conciliadora.	
		Traç tens (tirant)	Tensió emocional.	
		Traç fragmentat o solt	Ansietat, timidesa, baixa autoestima, possible malaltia orgànica.	
		Traços desconnectats	Pensament dispers, possible psicosi.	
	Pressió	Pressió normal	Personalitat equilibrada, adaptada, constant i harmoniosa. Capacitat per elaborar i mantenir l'estabilitat emocional.	
		Pressió feble	Ment àgil, intuïtiva i creativa. Persona original, hipersensible i poc constant. Si és un adolescent, cal analitzar si és degut a la impulsivitat pròpia de l'edat.	
		Pressió forta (traç fosc i marcat, amb relleu al revers)	Reflecteix energia vital, seguretat i extraversió. Pot indicar lideratge, creativitat i força física. En casos menys madurs, pot suggerir agressivitat o impulsivitat	
		Pressió molt forta	Pot reflectir agressivitat intensa o descontrol emocional. S'associa, en alguns casos, a trets psicopàtics o a comportaments violents.	
	Detalls i ubicació	Ulleres (sense ús habitual)	Tendència a l'ocultació, curiositat sexual, voyeurisme.	
		Bastó, pipa	Indica fantasia o simbolisme sexual.	
		Objectes sota la figura	Mostren l'inconscient actiu. Dependència d'instints primaris. Possible indicació d'homosexualitat.	

		Objectes a la dreta	Obstacles interns. El subjecte s'autolimita o evita assumir responsabilitats.	
		Objectes a l'esquerra	Situacions passades no resoltes.	
		Objectes damunt de la figura	Pressions, ideals, necessitats de protecció o conductes fòbiques.	
		Diverses persones dibuixades	Necessitat de suport dels altres. Dependència emocional o mecanismes contrafòbies	
		Persona tancada entre línies	Sentiment de bloqueig, dependència de l'entorn. Possibles trets obsessius.	
		Núvols	Amenaces, figures parentals o pressió psicosomàtica.	
		Pluja	Hostilitat ambiental.	
		Pluja torrencial	Forta pressió, estrès intens, sensació d'ofec.	
		Pluja escassa	Capacitat de defensar-se.	

		Sense pluja	Negació de les pressions. Conducta manipuladora.	
		Gotes com llàgrimes	Angoixa emocional.	
<i>Colombo et al., (2009)</i>		Raigs	Vulnerabilitat amb impactes emocionals forts.	
<i>Querot & Paz (2005)</i>		Bassals	Sufriment fetal. Obstacles passats o imminents.	
		Animals	Necessitat de protecció. Dependència. Sentiment de soledat.	

		Arbres, plantes, flors	Poden ser obstacles o símbols de creixement. Cal analitzar-los amb detall.	
		Sol i/o lluna	Representen l'autoritat adulta. Fixació de límits.	
		Roba inacabada	Sentiment d'inadequació.	
	Paraguas i altres formes de defensa	Sense paraigües	Absència de defenses. Si la figura és forta (espatlles amples), mostra una actitud valenta, de risc.	
		Paraigües que cobreix tota la figura	Defensa sana i equilibrada. Capacitat de previsió.	
		Paraigües a la dreta	Defensa contra l'entorn social. Desconfiança. Por a l'autoritat paterna.	
		Paraigües a l'esquerra	Defensa contra la mare o conflictes edípics.	

		Paraigües molt gran	Exageració en les defenses. Allunyament emocional. Dificil relació amb l'entorn.	
		Paraigües molt petit	Defensa insuficient. Vulnerabilitat emocional.	
		Paraigües tancat	Resignació. Sense energia per defensar-se. Pot indicar final de preocupacions o malaltia terminal.	
		Paraigües decorat o amb dibuixos	Associat a malalties físiques.	
		Aleres, teulades	Dependència. Altres prenen les decisions.	
		Dins d'una cova o muntanya	Dependència materna.	
Colombo, et al., (2009)		Absència de l'entorn	Reflecteix la manca de recursos que tenen aquests infants; i ens mostra la dificultat que tenen per expressar cap a fora tant les seves problemàtiques com els seus èxits.	
		Línia base (terra o la base sobre la qual està situada la figura)	És l'indicador que apareix amb més freqüència en tota la mostra. Això ens mostra clarament una mancança en el suport o sosteniment emocional dins del vincle entre pares i fills.	